

SV. STOLICA O SV. TOMI.

Dr. Hijacint Bošković.

Našoj su javnosti poznate polemike što su se zadnjega vremena kod nas povele o Duns Skotu. O tome je kroz cijele dvije godine, osim drugih publikacija, pisao u »Bogoslovskoj smotri« vlč. O. dr. Karlo Balić. Na njegove se zaključke i neke tvrdnje namjeravam osvrnuti u posebnoj brošuri koja će, nadam se, kroz kratko vrijeme izaći. Naša će javnost onda moći sama suditi, kad čuje i drugu stranu. Štampanu tu studiju posebno stoga što smatram da čitatelji »Bogoslovske smotre« od svojih urednika i suradnika traže rješavanje drugih važnijih i potrebnijih problema, a kako držim da je pisanje vlč. dra Balića moglo unijeti zabunu u jednoj veoma važnoj stvari, kao što je izričita naredba naučavanja sv. Tome u katoličkim školama, nadam se, da ovim ne ću zlorabiti strpljivosti čitatelja, ako o tome kažem nekoliko riječi. To je tim potrebnije što znamo, da je jedna od velikih briga sv. Stolice naglašavanje vjernosti metodi, načelima i nauci sv. Tome.

1. Kanonsko pravo.

Poslije svećanih izjava o nauci sv. Tome nije ostalo drugo nego da sv. Stolica naučavanje tomističke nauke naredi crkvenim zakonom. Tako je Benedikt XV. u kodeksu kanonskoga prava odredio da se racionalna filozofija i teologija mora naučavati po principima, metodi i nauci sv. Tome.¹

Da shvatimo važnost toga zakona treba se sjetiti, da se tri stvari nalaze u svakoj pravnoj znanosti: principi, zaključci izvedeni iz tih principa (nauka) i način (metoda) kojom je nauka izvedena. Za razliku od shvaćanja prvih principa (*intellectus primorum principiorum*) znanost izvodi svoje zaključke iz već postavljenih principa. Radi toga u svakoj znanosti imademo ni više ni manje nego tri elementa: p r i n c i p i iz kojih se izvodi, m e t o d a po kojoj se izvodi, ono što je i z v e d e n o, od-

¹ »Philosophiae rationalis ac theologiae studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaeque sancte teneant.« Kan. 1366 § 2.

nosno nauka. Kad nam dakle crkveni zakonik naređuje da predajemo u teologiji i filozofiji po metodi, principima i nauci sv. Tome, time nam naređuje ono što sačinjava sistem sv. Tome.

Nerazborito bi bilo kazati da je tim zakonom tomistička nauka proglašena dogmom. Ali bi također neispravno bilo kazati da ona time nije dobila nikakve potvrde. Ona, doduše, u svojoj nutarnjoj vrijednosti ostaje uvijek ista; nikakav joj auktoritet, pa ni crkveni, ne može dati nutarnje očevidnosti i logičnosti u kojoj je vrijednost filozofskog sistema. Ali ako se sjetimo koliko važnost postavlja Crkva u ispravni odgoj i klera, s kakvom insistencijom traži od profesora da ne predaju đacima svoje lično mišljenje nego nauku najviše odobrenu od Crkve,² onda se ne može kazati, da tomizam nije dobio nikakve vanjske vrijednosti time što je Crkva izjavila, da je ta nauka baš najispravnija, da je to nauka koju je ona usvojila, da se od nje nije moguće bez štete udaljiti i da se stoga ta nauka mora u školama naučavati.

Kad bi postojala neka filozofija koju bi cijelo čovječanstvo prihvaćalo i najvećim pohvalama obasipalo, takva filozofija, doduše, ne bi dobila ništa na svojoj nutarnjoj vrijednosti od svih tih preporuka. Ali je sigurno, da bi to jednodušno odobravanje i prihvaćanje bio jedan veliki znak njezine ispravnosti. Čudno bi naime bilo da cijelo čovječanstvo u tome pogriješi. Ali bi još čudnije bilo da Crkva pogriješi i u tome što neprestano preporuča tomizam, što ga tijekom povijesti neprestano obasiplje pohvalama, što nastoji da se posvuda proširi, što konačno naređuje, da se u školama naučaje.

Nepogrješivi se auktoritet Crkve ne tiče direktno filozofskih istina nego u koliko su one u odnosu s objavom. Ali kad se sjetimo da je ta ista Crkva proglasila tomističku nauku svojom naukom, da je upozorila na pogibelj svakoga tko se od nje udaljuje, da naređuje odgoj svoga klera po toj nauci, kad se toga sjetimo možemo li kazati, da ta filozofija nije dobila neku vanjsku vjerodostojnost u očima onih koji vjeruju u njezinu nepogrešivost? Kad se opet sjetimo upornih naredaba kojima

² U motuproprio »Doctoris Angelici« se veli o profesorima da se »moraju sjetiti, da nisu primili vlast naučavanja zato, da mogu svojim đacima priopćivati mišljenje koje im se sviđa, nego imaju predavati onaj nauk koji je najviše odobren od Crkve.« AAS, VI (1914) st. 339.

Crkva nalaže naučavanje tomističke nauke, možemo li razborito ustvrditi da je jedan katolički profesor potpuno slobodan prema tomizmu i da se držanje Crkve prema njemu od vremena Leona XIII. nije bitno promijenilo? Kad konačno definiramo skotistički sistem kao većinom oprečan ovom od Crkve preporučenom sistemu, možemo li razborito kazati da postoji za svakoga potpuna sloboda da se odredi bilo za koji sistem i da je svejedno hoće li ovaj ili onaj naučavati u školama?

Ako o. Balić smatra, da sam ja svojim predgovorom kao i ovom studijom mislio upozoriti franjevce na naredbu naučavanja filozofije i teologije sv. Tome u njihovim školama, onda me je krivo shvatio. Suviše dobro poznajem stanovište franjevačke škole, koja je već u početku vidjela u sv. Tomi svoga protivnika, pa je razvila žestoku borbu protiv njega i kroz vjekove napadala njegov sistem, da bih uopće dirao u taj mentalitet, stvoren vjekovnom tradicijom. Htio sam samo upozoriti, da se poslije šest vjekova zauzimanjem sv. Stolice stanovište potpuno promijenilo. Ako sam uopće spominjao naredbe sv. Stolice, to je bilo zato što sam smatrao nemogućim, da bi Crkva u tako važnoj stvari pogriješila pa krivo uputila svoje profesore i svoje klerike, preporučujući im i nalažući im onu filozofiju protiv koje su se oduvijek skotisti borili. Ako Crkva preporučuje filozofiju i teologiju sv. Tome, ako je nalaže naročito ovih zadnjih decenija, ako pozivlje sve katolike da je ne samo u školama naučavaju nego u kulturi propagiraju i što više rašire; ako ih upozorava da se nije moguće bez štete udaljiti od te filozofije; ako je izjavila da je uzimlje za svoju nauku; ako izričito naređuje da se naučava u školama, onda sam smatrao nemogućim da bi Crkva sada promijenila svoje stanovište, pa se počela zalagati i istim pohvalama, naredbama i preporukama obasipati onu filozofiju, koju je sâm Balić definirao kao školu koja je razvila živu borbu protiv te nauke koja zauzimlje posebni stav u pitanjima što ih Crkva nije definirala; koja zajedničkom cilju većinom polazi različnim putem. Ko ne će da prida Crkvi neki relativizam, taj mora priznati, da će Crkva poslije ovakvog zauzimanja za tomizam ili promijeniti svoje stanovište ili ostati na današnjem zauzimanju tomizma. Ako Crkva i dalje ostane na današnjem stanovištu, odnosno ako njezine naredbe u Kodeksu i drugim enciklikama

znači trajni i nepromjenjivi zakon, onda se ona ne može zauzimati za onu filozofiju, koja se definira kao protivna ovoj preporučenoj. Odobravati, preporučivati, naređivati dva sistema od kojih jedan ide jednim a drugi oprečnim putem, jedan zauzmiče ovo a drugi protivno stanovište; jedan gradi a drugi ruši; znači isto što odobravati dvije propozicije međusobno kontradiktorne.

Zato kad dr. Balić piše kao da bi postojala potpuna sloboda u naučavanju filozofije,³ pa se ne ustručava kazati da je dovoljna sloga i jedinstvo samo u stvarima dogme,⁴ kao i to, da se poslije obnove tomizma od Leona XIII. nije bitno ništa promijenilo,⁵ te je slobodno zauzeti stanovište prema sv. Tomi kako su ga zauzimali kroz povijest sami skotisti,⁶ onda on zaboravlja, da se u kanonu naređuje naučavanje ne dogmi, nego filozofije i teologije sv. Tome i da to nije jednostavni »p r a e c e p t u m«, nego zakon koji obvezuje i u savjesti svakoga vjernika pa i franjevce.

2. Izigravanje zakona.

Po sebi je teško shvatiti: kako se poslije tolikih izjava a naročito poslije odredbe kanonskog prava, može govoriti da

³ B. S. (1937), str. 47; (1938), str. 392.

⁴ »Ona (t. j. Crkva) zna da su sve te škole ujedinjene u jednoj bitnoj, identičnoj nauci (dogmi), a da se samo akcidentalno razilaze (sistemi)«. Kako se vidi dr. Balić dozvoljava jedinstvo samo u dogmama, pa prema tome obvezatno je u školama naučavati samo dogme. Budući da filozofija ne spada na dogme, slijedilo bi po argumentaciji dr. Balića, da o filozofiji ne postoji nikakav pozitivni zakon naučavanja. B. S. (137), str. 47.

⁵ Ib. (1938), str. 82.

⁶ Ovako dr. Balić postavlja jednu od teza: »Da Sveta Stolica u naše doba nije bitno promijenila svoje tradicionalno držanje prema sv. Tomi i drugim naučiteljima . . . to će biti jasno iz slijedećeg razlaganja.« (B. S. 1938, str. 82). Da zbrka bude veća on zajedno s ovom tezom dokazuje i to, da Crkva nije zabranila druge pisce niti osudila franjevačke škole. Zaboravlja uvijek da se ne radi o drugim piscima: niti o franjevačkoj školi općenito, nego o onim tezama kojima se Duns Skot udaljuje od sv. Tome i kojima je razvio živu borbu protiv njegova sistema. Ne radi se o eskluzivizmu koji neprestano bez skrupula predbacuje dr. Balić tomistima, nego o tome da slava Skotova ne može biti u tome što je rušio sv. Tomu. Osim toga se ne radi o Augustinu. Jeronimu i drugim piscima, nego o Duns Skotu. Čudno, da dr. Balić ne vidi bit pitanja. Kad pak kaže da hrvatska javnost može tražiti za sebe onu slobodu »kojom se služio i sam sv. Toma« onda valjda ne misli, da se može jednostavno prijeći preko svih odredaba koje je Crkva izdala o nauci sv. Tome. Ako je sv. Toma bio slobodan prema sistemu koji je stvarao, nisu današnji profesori slobodni prema onom sistemu koji je Crkva naredila.

postoji ona ista sloboda u naučavanju teologije i filozofije koja je postojala u prijašnjim vremenima, recimo za vrijeme sv. Tome. Međutim, ta će nam izjava dr. Balića biti shvatljiva, kada se sjetimo distinkcije koju on postavlja, a kojom se mogu sasvim lako sve naredbe sv. Stolice izigrati. Ta distinkcija je u ovomu:

Crkva je naredila da se naučaje po metodi, nauci i principima sv. Tome. Skotisti pak mjesto riječi »sv. Toma« postavljaju općenito »skolastika« i time je cijela stvar riješena.⁷ Da im to bude lakše upotrebljavaju jednu veoma značajnu distinkciju. Oni kažu: u sv. Tomi imade jedan dio nauke i jedan dio principa koji su zajednički svim ostalim skolasticima. Imade također drugi dio principa i nauke, tako vlastit sv. Tomi, da je to njemu samo vlastito i da se tim principima i tom naukom razlikuje od svih ostalih kršćanskih filozofa. S tim je vlastitim principima sv. Toma izgradio specifično tomistički sistem, koji sačinjava partikularistički sistem unutar skolastike, a koji se razlikuje od ostalih sistema.⁸ Taj partikularistički sistem nije sv. Otac preporučio. To samo dominikanci naučavaju i hoće naturiti cijelom kršćanstvu. Ono što je Crkva naredila da se naučaje, to je onaj općeniti sistem, odnosno oni principi i ona nauka koja je zajednička svim ostalim kršćanskim filozofijama.

Prema tome bi imali u sv. Tomi dva sistema: jedan izgrađen na načelima zajedničkim svima skolasticima, a drugi izgrađen na načelima koja su temelj filozofije ukoliko se ona razlikuje od drugih sistema unutar skolastike. Jedan je općeniti, a drugi specifično tomistički; prvi se podudara s općom filozofijom, a drugi se razlikuje.

⁷ Ovako dr. Jeličić obračunava s metodom sv. Tome: »Ratio označuje metodu, metodu sv. Tome, metodu skolastičku.« (Naša filozofsko-teološka učilišta, u Franjevački vijesnik XLII (1935) str. 305. Dakako da se onda mjesto imena sv. Tome može staviti ime bilo kojeg skolastika pa i Skota. Samo je pitanje da li to odgovara intencijama zakonodavca.

⁸ »Ima u nauci sv. Tome istina i tvrdnja, koje su zajedničke s ostalim velikim naučiteljima i prema tome su odraz skolastičke i kršćanske filozofije uopće kao takove. Ima pak s druge strane takovih tvrdnja specifično tomističkog sistema, ukoliko ove tvrdnje ili istine čine za sebe posebni unutar drugih sistema kršćanske filozofije.« (Dr. Jeličić 1. c. str. 307—308) Dr. Balić tu distinkciju postavlja čak i u principima pa veli: »Druga su načela koja su temelj filozofije sv. Tome ukoliko se ona razlikuje od drugih sistema unutar skolastike, i jasno je da se skolastika ne temelji na takvim načelima, niti dosljedno o tom Pijo X. govori.« (L. c. str. 86, bilj. 16.).

Ta se dva sistema u jednom te istom auktoru razlikuju. Radi se naime ne samo o razlici u nauci nego u principima na kojima se izgrađuje sistem i iz kojih se izvode zaključci. Kad bi se radilo o razlici u nauci, već bi to bilo mnogo u onim stvarima koje spadaju na metafiziku, gdje i jedna mala preinaka nekog zaključka vuče za sobom teške posljedice. Ali ovdje je govor o samim principima koji bi bili tako vlastiti sv. Tomi, da se s njima razlikuje od ostalih principa zajedničke skolastike i zajedničke kršćanske filozofije. Radi se dakle o vrhovima ili o temeljima, kojima se sv. Toma odvaja od ostalih skolastika i gradi svoj vlastiti tomistički sistem, unutar skolastike, različan od ostalih sistema.

Zato bi morali imati dva sv. Tome: jedan je općeniti, zajednički svim ostalim skolasticima, drugi je partikularistički, različan od svih ostalih skolastika; jedan je suglasan s kršćanskom filozofijom, drugi se razilazi od nje; jedan je baština cijele tradicije, drugi je različan od nje.

Sada možemo postaviti pitanje: da li je ovaj specifično tomistički sistem, izgrađen na specifično tomističkim principima sa specifično tomističkom naukom različan od ostalih skolastika i katoličkih filozofa? Da li se podudara ili ne podudara s općenitim sistemom? Ako se podudara, onda je onaj specifično tomistički sistem dosljedan, te je logički izveden iz općenitih principa pa ga treba usvojiti. Ali onda oni sistemi unutar skolastike, među kojima je i skotizam koji se razlikuje od toga sistema, ne mogu biti logični, baš zato što se oni po mišljenju o. Balića razlikuju od ovoga tomističkog sistema. Onda ni sistem D. Skota koji je većinom išao drugim putem, ne može biti ispravan. Onda ona borba koju su franjevci bili poduzeli, a u kojoj nijesu nikada sustali protiv sv. Tome, nije bila opravdana. Onda nam obnova skotizma, na kojoj radi dr. Balić, ne može ništa dobra donijeti. Zato o. Balić, ako neće da zanijeće sebe, ne može nikako usvojiti tezu, da bi se ova dva sistema u sv. Tomi međusobno podudarala, pa da bi onaj specifično tomistički sistem bio u skladu s općenitim sistemom. Usvojiti tu tezu, znači zauvijek osuditi čovjeka koji je oštru borbu poveo protiv tomizma. Zato o. Balić poslije postavljene distinkcije između onoga što je u sv. Tomi općenito i specifično tomističko, mora kazati: da se ova dva sistema međusobno ne podudaraju, da među njima vlada disharmonija, da jedan ni-

ječe što drugi u principu tvrdi, da zato među principima postoji protivurjeđe, a među naukom razilaženje. Zato je jedan sv. Toma općeniti, drugi partikularistički; jedan niječe što drugi u principu tvrdi; jedan usvaja što drugi u zaključcima obara.⁹

Da bolje shvatimo tu stvar možemo se poslužiti jednim primjerom. Sv. Toma na pr. imade u svom sistemu konkluzija i principa koji su zajednički svim ostalim skolasticima i kršćanskim filozofima. Kad na pr. naučava da je duša spiritualna, da je forma tijela, to je nauka cijele skolastike. Ali je sv. Toma kao svaki filozof iz tih principa izveo druge principe pa je na pr. naučavao: da je duša jedina supstancijalna forma tijela; da se ona stvarno razlikuje od svojih moći; da se zato um stvarno razlikuje od volje; da u umu postoji stvarno različna aktivna i pasivna moć; da aktivni um nije »Deus illuminator« kako je na pr. Bacon naučavao; da individualnost zavisi od materije a ne od duše; da čovjek dostiže umom svoje blaženstvo itd. Mogli bismo tako nizati tezu po tezu, princip po princip iz djela sv. Tome, pa bismo iskonstruirali tomistički sistem od pojedinačnih principa i teza. Za njih bismo u povijesti kršćanske filozofije mogli naći bar jednoga kršćanskog filozofa koji ih je nijekao ili koji ih je shvaćao na drugi način nego sv. Toma, pa bismo zato veliki dio njegova sistema morali svesti na specifično tomistički sistem. Isključivši one najopćenitije principe od kojih već neki spadaju u dogmu, vidjeli bismo da je cijeli taj partikularno i specifično tomistički sistem neobično velik, a mi bismo kazali i kompaktan.

Sv. Toma je smatrao da je taj svoj sistem, koji o. Balić nazivlje specifično tomističkim, izgradio na općenitim principima, pa da je zato logički izveden iz općenitih principa, te se zato mora usvojiti. Tako misle učenici sv. Tome. Ali tako ne misli dr. Balić.

⁹ Dr. Balić govoreći o 24 tomističke teze koje je Crkva predložila kao sigurne direktivne norme navodi kard. Ehrle-a, koji kaže, da te teze nisu određene (decretate) same istinite. » . . . non siano decretate le sole vere«, 1. c. str. 192. Prema tome one bi bile određene istinite, ali ne one same, nego i njima protivne. Tako je istina da je u čovjeku samo jedna supstancijalna forma, ali je također istina i to da nije samo jedna nego više; istina je da se sposobnosti razlikuju od supstancije, ali je istina također i to da se ne razlikuju itd. Smatram da se dr. Balić ovim relativizmom samo šali i da mu to služi samo kao oruđe polemike, ali je teško pretpostaviti da bi sam vjerovao u ove tvrdnje kard. Ehrle-a.

Kad bi on usvojio tu tezu tada bi slijedilo da kontradiktorno oprečne teze, one naime teze u kojima se Duns Skot razilazio od sv. Tome, nisu istinite, pa prema tome da je skotizam na krivoj bazi, odnosno da nije logički izveden iz općenitih principa. Zato dr. Balić mora kazati, da je tomistički sistem u sebi najveća kontradikcija, a da se sv. Toma najviše udaljio od samoga sebe, to jest od svojih općenitih principa.

O. Balić je kazao, da je sv. Toma sveo baštinu starih u divnu cjelinu.¹⁰ Ljepota se nekoga sistema sastoji u tome što su sve njegove teze međusobno povezane. Ako se govori da je sistem sv. Tome najljepši, to je zato, što su sve čestice njegova sistema logički međusobno povezane i logički izvedene. A sada bismo morali držati da je logičnost i ljepota toga sistema u tome, što je sv. Toma svojim specifično tomističkim sistemom zaniijekao ono što je tvrdio u općenitim principima.

Pijo X. je kazao: »Udaljiti se od sv. Tome, navlastito u metafizici, teologiji i filozofiji nije bez velike štete.«¹¹ A sada vidimo da se najprije sv. Toma sâm udaljio od samoga sebe, te je, postavivši općenite principe, stvorio svoj specifično tomistički sistem, kojim se razlikuje od skolastike i od kršćanske filozofije.

Pijo X. je kazao da je pohvalio kojega auktora ili obodrio vjernike da slijede njegovu nauku samo utoliko, ukoliko se ta nauka podudarala s načelima sv. Tome i ukoliko im se nije protivila.¹² A evo sada znamo, da se sâm sv. Toma najviše udaljio od samoga sebe i od principa koje je on sam postavio, te je stvorio sistem koji se razlikuje nesamo od ostalih sistema nego i od samoga njegova sistema.

Pijo X. je kazao u »Doctoris Angelici«: »Jednu tako divnu baštinu mudrosti koju je on sâm, nakon što ju je primio od starih, usavršio i uvećao snagom svoga gotovo anđela dostojnoga genija, a koji je upotrijebio da pripravi, osvijetli i obrani sveti nauk među ljudskim umovima, takvu baštinu ni zdrav razum ne želi da zanemari a ni vjera ne trpi da ona bude umanjena s bilo koje strane.«¹³ A eto sada znamo da je sâm

¹⁰ B. S. (1938) str. 87, bilj. 17.

¹¹ AAS, (1907) str. 640. Vidi AAS, (1914), str. 335.

¹² Motuprorio »Doctoris Angelici« AAS VI (1914) str. 336—341.

¹³ Isto str. 336—337.

sv. Toma prvi ostavio tu baštinu, da je postavio sistem kojim se odvaja od svih ostalih skolastika i kršćanskih filozofa.

Pijo XI. je pozvao sve katolike i doviknuo im: »Idite k Tomi, ištite u njega hranu svete nauke kojom je on bogat, te koja hrani duše za život vječni«. ¹⁴ A eto sada znamo da sâm sv. Toma nije htio da tu hranu uzme kod sebe, nego se udaljio svojim sistemom od sebe.

Kodeks naređuje da se podučava prema principima, metodi i nauci sv. Tome. ¹⁵ A sada znamo da to nijesu principi sv. Tome, nego općeniti skolastički principi, da to nije metoda sv. Tome nego skolastička metoda, da to nije nauka sv. Tome nego skolastička nauka, a da se je sâm sv. Toma udaljio od tih principa i od nauke, stvorivši specifično tomistički sistem.

Pijo X. je naredio talijanskim školama u kojima se daju akademski stupnjevi da uzmu kao priručnik tekst teološke Summe sv. Tome i to zato da »bi mogla u školama cvasti nepokvarena i cjelovita (genuina et integra) nauka sv. Tome Akvinskoga«. ¹⁶ A eto sada čujemo da se prvi sv. Toma udaljio od te nauke, pa da je svojim specifično tomističkim sistemom i pokvario i okrnjio svoju općenitu nauku.

Tko ne vidi da je ova distinkcija upravo smiješna a izmišljena je zato da se može potpuno izigrati crkvena naredba?

3. Kanonsko pravo i franjevačke konstitucije.

O. Balić da dokaže kako se usprkos jasne izjave kanona može naučavati u školama onaj auctor koji je rušio sistem sv. Tome, navodi paragraf franjevačkih konstitucija u kojima sto-

¹⁴ Enciklika »Studiorum Ducem«, Izdanje Feretti, I. c. str. 65.

¹⁵ Kan. 1366 § 2.

¹⁶ AAS, vol. VI. (1914) str. 339. Ako bude prilike pozabavit ću se malo načinom kojim dr. Balić dokazuje da ne postoji za nikoga pa ni čak za talijanske škole naredba da se u školama naučava po teološkoj sumi kao priručniku. Ovdje je dovoljno spomenuto samo to da se ova: »Praesertim si Seminarium gaudeat facultate conferendi gradus academicos in sacra Theologia, an Summa S. Thomae, una cum aliquo probato textu, qui ordinem logicum quaestionum indicet, habeatur prae manibus in schola sacrae Theologiae. (Decretum huius S. Congregationis 7. III. 1916)« AAS, XVII, (1925), str. 551. Naročito ističem da nije važno to da li se mora ili ne mora predavati po teološkoj sumi sv. Tome, nego razlog koji je papu potaknuo da se ta knjiga uzme kao manual u talijanskim sveučilišnim školama, naime da se ne bi udaljili tako od njegove nauke. Ovdje je sva snaga i sva važnost ovoga dokumenta u tome, što Crkva uvijek insistira da se u školama naučaje nauka sv. Tome i to »integra et incorrupta«.

ji ovo: »In doctrinis philosophicis et theologicis scholae franciscanae ex animo inhaerere studeant; ceteros scholasticos, Angelicum praesertim Doctorem D. Thomam, catholicarum scholarum coelestem Patronum, magni faciant.«¹⁷

Mora se priznati da začuđuje ova argumentacija dra Balića. Ponajprije zato što je nelogično navoditi auktoritet franjevačkog reda prama jasnim i određenim naredbama Crkve. Auktoritet Crkve se proteže na cijelu katoličku Crkvu, a auktoritet franjevačkih konstitucija na jedan pojedinačni red. Crkveni zakon je univerzalan, a onaj franjevačkih konstitucija partikularan. Zato ovaj partikularni zakon ne može prejudicirati onom universalnom pa se stoga sadržaj partikularnoga zakona mora rastumačiti po općenitom i jačem zakonu. Da se stoga u ovom paragrafu franjevačkih konstitucija očituje duh franjevačkog reda, to je jasno; ali da baš u njemu moramo tražiti ono što Crkva želi i traži za općenitu Crkvu, to je malo čudno. Pogotovo kad znamo da je baš ovaj red poveo tako žestoku borbu protiv naučitelja kojega je Crkva konačno uzela za svoga Naučitelja i kojega je stoga proglasila zajedničkim naučiteljem te ga zato naredila u školama. Teško je vjerovati da bi baš ovaj red dao zakon, koji bi u ovoj stvari najidealnije održavao želje Crkve: bolje nego njezin općeniti vlastiti zakon.

Ne vrijedi mnogo ni okolnost da su franjevačke konstitucije odobrene od Crkve. One su odobrene samo za franjevački red, a njihovo se odobrenje ne proteže za cijelu Crkvu; za nju znamo da postoji u ovome jasan i određen zakon. A da je Crkva onome redu gdje je sv. Toma bio uvijek na nišanu borbe i protiv kojega su se uvijek franjevci borili, od svog općenitog zakona popustila i napravila malu iznimku, to po sebi ništa ne odlučuje. To se tiče franjevac a ne tiče se cijele Crkve; niti može biti ni mjerodavno za tumačenje namjera Crkve, jer nam je ona jasna po njezinim općenitim zakonima.

Uostalom u ovom se paragrafu govori o »franjevačkoj školi«, pod kojim imenom se može mnogo toga razumjeti: može se razumjeti starija ili novija škola, ovaj ili onaj auktor, ova ili ona grupa, ova ili ona tendencija; nipošto se pak ne mora razumjeti Duns Skot a pogotovu ne onaj dio njegova sistema kojim je rušio sistem sv. Tome. Zato je deplasirano kad se iz

¹⁷ CC. GG. FF. Minorum, n. 277.

ovoga paragrafa hoće dokazati kao da bi Crkva odobrila i kao da bi preporučila onaj dio Duns Skota kojim se od sv. Tome razilazio i kojim ga je pobijao i kao da bi njegova slava bila baš u tome.

Da se to ne može razumjeti očito se vidi po tome što je u ovom paragrafu ispušteno baš ime Duns Skota. Dakle uza sve to što je ime Duns Skota bilo u prijašnjim naredbama kapitula, uza sve što franjevci toliko insistiraju na njemu, uza sve to što neki izjavljuju da je uz njegovo ime povezana sudbina reda, ipak stoji činjenica da ne nalazimo njegovo ime kako je to bilo u prijašnjim naredbama franjevačkih kapitula, gdje se naređivalo samo slovo Skota i nikoji drugi auktor.

Da Crkva odobravajući franjevačke konstitucije nije odobrila od Duns Skota onaj dio kojim se razilazio od sv. Tome (a u tome je cijeli problem) vidi se očito po tome, što se u ovom paragrafu franjevačkih konstitucija nalazi mjesto imena Skota, baš ono ime koje je Duns Skot pobijao, protiv kojega je razvio žestoku borbu i od kojega se udaljio u pitanjima što ih Crkva nije definirala. To ime koje navode franjevačke konstitucije nije drugo nego ime sv. Tome Akvinskoga. Kako bi se dakle moglo iz ovoga paragrafa zaključiti da Crkva odobrava onaj dio Duns Skota kojim se razilazio od sv. Tome, kad ne spominje ni njega, ni njegovog razilaženja, a naprotiv izričito spominje ime sv. Tome?

Da franjevci moraju pristajati uz tradiciju svoje škole (*«scholae franciscanae ex animo inhaerere studeant»*), to je po sebi jasno; da moraju sve one istine koje je franjevačka škola osvijetlila i pronašla usvojiti i asimilirati, to je također jasno; da moraju i kod Duns Skota usvojiti sve ono što je dobro i što se daje složiti sa Zajedničkim Naučiteljem, i to je jasno; ali da je intencija sv. Stolice, da se mora naučavati ono čime je Skot rušio sv. Tomu, to iz tog paragrafa nije jasno.

Ako je intencija Crkve da se naučaje onaj auktor, koji je rušio sv. Tomu, zašto nam to Crkva ne kaže? Nakon što je toliko puta i s tako velikom upornošću preporučila sv. Tomu, naredivši nam da se ne udaljimo od njegove nauke, zašto nam Crkva ne kaže jedamput da je njezina volja da se naučaje i Duns Skot, koji se od sv. Tome udaljio? Ako Crkva hoće da prigrlimo one nauke kojima je Duns Skot pobijao sv. Tomu i s kojima se udaljuje od njegove nauke, zašto nas upozorava da

je pogibeljno udaljiti se od nauke sv. Tome? Zašto nam naređuje da odbacimo one potočice za koje znamo da ne dolaze iz tog čistog Tominog izvora?

Uostalom ovaj paragraf jest paragraf franjevačkih konstitucija pa on obvezuje samo franjevce, a ne može se nikako protegnuti na cijelu Crkvu, za koju postoji općeniti zakon jasno formuliran u kodeksu. Zato se nas nimalo ne tiče što se u njemu sadrži i što se mora prema njemu raditi. Ono što sam htio istaknuti jest misao: da ovaj paragraf jednoga pojedinačnog reda ne može tako oslabiti općeniti zakon da bi bilo za svakoga indiferentno naučavati sv. Tomu ili auktora koji se njemu protivi. Prema tome ako zaista stoji da ovaj paragraf sadrži naredbu naučavanja onoga dijela od Skotova sistema kojim je dijelom oštroumni Naučitelj rušio sistem sv. Tome, a to nikako nije očito, onda se mora kazati da je to specijalna i znimka od općenitog zakona, određena za franjevce koja se ne može protegnuti na cijelu Crkvu. Ako je naprotiv istina da ovaj paragraf nije »iznimka od općenitog pravila«,¹⁸ onda se mora predavati po principima, metodi i nauci sv. Tome. Ne mogu nikako shvatiti kako bi uz tu naredbu mogla postojati i druga toj protivna. Ne može se predavati po principima, metodi i nauci sv. Tome i principima, nauci i metodi protivnim onima sv. Tome. Takav jedan relativizam ne mogu shvatiti u naredbi katoličke Crkve.

4. Sv. Toma, Sv. Bonaventura i Duns Skot.

Ne mogu shvatiti čemu dr. Balić spominje¹⁹ kao argumenat za obranu Duns Skota to što je Leo XIII. upozorio da se i u djelima sv. Bonaventure može naći izvrsno oružje za obranu vjere. To bi za o. Balića bio argumenat da sveta Stolica hoće naučavanje onoga što se u Skotu protivi sv. Tomi.

Mi znamo da je Bonaventura i svetac i naučitelj Crkve i da je od Crkve preporučen. Ali znamo također da Duns Skot niti je blažen,²⁰ niti svetac, niti naučitelj Crkve niti je preporučen od Crkve. Ako je Leo XIII. preporučio da se djela sv.

¹⁸ Dr. Jeličić, Naša filozofsko-teološka učilišta, Franjevački Vijesnik (1935) XLII, str. 305.

¹⁹ B. S. (1938) str. 83.

²⁰ God. 1920 sveta Kongregacija obreda je odbila proces za beatifikaciju Duns Skota.

Bonaventure proučavaju, time nije preporučio da se u školama naučava onaj dio Duns Skota kojim je razvio živu borbu protiv sv. Tome. To Leo XIII. nije nigdje kazao. Da se ne može u toj preporuci sv. Bonaventure vidjeti Duns Skota, to nam kaže i sam o. Balić koji piše: »Kapucini na čelu sa O. Raymundom odriču se Bonaventure i traže u Duns Skota svoga vođu.«²¹ Dakle, prema riječima o. Balića, treba se odreći Bonaventure, ako ćemo uzeti za vođu Duns Skota; takva je njihova razlika.

Pogotovu to slijedi iz samih riječi Leona XIII. koje navodi o. Balić; dakako, ako ih navedemo kako se nalaze u originalu. a ne onako kako ih je o. Balić prikratio. Da se vidi razlika originala i citiranja o. Balića, navest ću i original prema Berthieru i citat o. Balića:

Original:²²

»Quapropter nullo modo dubitandum quin Catholici, praesertim iuvenes in spem Ecclesiae succrescentes, qui ad philosophica ac theologica studia secundum Aquinatis doctrinam sectanda se conferunt, perlegendis sancti Bonaventurae operibus plurimam utilitatem sint hausturi, atque ex amborum scriptis quasi ex praecipuis armamentariis gladios ac tela sumant, quibus in terrimo...«
itd.

Citat o. Balića:²³

»Quapropter nullo modo dubitamus quin catholici praesertim iuvenes... ex amborum scriptis, quasi in terrimo bello adversus Ecclesiam ipsamque humanam societatem commoto hostes superare queant.«

Ne zaboravimo da Leo XIII. u ovom pismu upravljenom generalu franjevaca hvali nakanu izdavanja djela sv. Bonaventure. Da je dakle u tom pismu govor o sv. Bonaventuri to je po sebi shvatljivo. Ali je važno da Leo XIII. nije ni ovom zgodom propustio priliku upozoriti franjevce o potrebi naučavanja u školama po nauci sv. Tome. I baš taj dio ispustita o. Balić. Svakome je slobodno u navođenju nekoga citata ispustiti ono što smatra suvišnim ili nepotrebnim, a da uzme ono što je glavno. Ali kad se radilo o odnosu sv. Tome sa sv. Bonaventurom, kad se taj citat navodio u raspravi koja nosi naslov: »Crkveni auktoritet prama tomizmu i drugim katoličkim školama«, onda se nije smjelo prijeći preko riječi koje

²¹ Dr. Balić, Skotistička škola u prošlosti i sadašnjosti, Acta 1. c. str. 25.

²² S. Bonaventurae, Opera omnia, Quarachi 1887, vol. III. str. 11.

²³ B. S. 1. c. str. 83, bilj. 9.

o. Balić jednostavno izostavlja. Tim više što nam one tako jasno još jedamput tumače misao sv. Stolice.

Dvije su naime stvari rečene u perikopi koju ispušta o. Balić. Najprije se veli da će svi, naročito klerici, imati velike koristi od čitanja djela sv. Bonaventure. Ali se veli i drugo nešto, naime da se ti klerici bave studijem filozofije i teologije prema nauci sv. Tome. Klerici moraju čitati djela sv. Bonaventure, kao što moraju čitati djela i ostalih naučitelja i sv. Otaca, jer će iz njih crpsti velike koristi za obranu vjere. Ali njihov studij filozofije i teologije mora biti po sv. Tomi. Nije li to isto što će kasnije Pio XI. u konstituciji »Deus scientiarum Dominus« kazati: da članke vjere treba dokazati Svetim Pismom i tradicijom, ali treba da ih profesori ispituju i njihovu nutarnju narav i razlog osvijetle prema principima i nauci sv. Tome? Eto baš taj citat Leona XIII. tako lijepo i tako koncizno izražuje već tu misao, pa ga se zato nije smjelo jednostavno preskočiti. Tim manje što misao Leona XIII. inače ostaje krnja. Nije lojalno navesti tako istrpane njegove riječi. Ovaj tekst kao malo koji drugi pokazuje kako se moraju i franjevački klerici odgajati u filozofiji i teologiji po principima, metodi i nauci sv. Tome, iako moraju čitati i proučavati svoje naučitelje, u prvom redu sv. Bonaventuru.

Stvar je tim čudnija, što se o. Balić nije zadovoljio samim tim nenaravnim i prisilnim trganjem tekstova koje je svakako morao navesti kad se radilo o sv. Tomi, nego što je odmah dvije riječi poslije ispustio također nekoliko riječi u kojima se aludira na proučavanje nauke sv. Tome. Te su riječi tako kratke (*ex praecipuis armamentariis gladios ac tela sumant, quibus*) da ni ovdje nije moglo biti govora o ekonomiji prostora. Dr. Balić je ustvrdio,²⁴ da sam trgao tekstove iz papinih

²⁴ B. S. (1937) str. 133. Siguran sam da dr. Balić ne misli, da su u knjizi »Anđeoski Naučitelji« ispuštene enciklike »Aeterni Patris«, »Studiorum Ducem« i motuprorio »Doctoris Angelici« zato, jer se izdavač bojao, da bi se u tim dokumentima koji preporučuju nauku sv. Tome, moglo naći nešto što se protivi toj preporuci. Priznajem da je valjalo na tu preinaku upozoriti, ali je također bilo lako dokučiti, da je to radi čisto ekonomskih razloga. Uostalom zašto se nije moglo uzeti za bazu prvo izdanje, koje je bilo i bez tih papinih dokumenata i bez navođenja svjedočanstva papa kako se nalaze u Berthierovom dielu, kao i bez nekih bilježaka. Kad pak dr. Balić ispuštanje tih dokumenata koji bi knjigu znatno uvećali, pripisuje nekoj tendenciji, tada je morao rastu-

enciklika. On je to ustvrdio, ali ni u jednom slučaju nije pokušao dokazati da je koja rečenica papina bila samovoljno iz teksta istrgnuta, s namjerom da se prešuti koja važna misao papina u prijepornom pitanju. To o. Balić nije nigdje pokazao. Međutim ovdje u jednoj maloj rečenici imademo dvaput istrgnute sasna kratke tekstove, koji baš rješavaju prijeporno pitanje o kojem se raspravlja. Štaviše, u jednom slučaju nije niti naznačeno s točkicama da je tekst skraćen. Ne bi li nam ovaj slučaj mogao mnogo toga osvijetliti? A ne bi li nam mogao i probuditi opravdanu sumnju ili u točnost kao historika ili u iskrenost kao kritičara?

5. 24 tomističke teze.

To je o. Balić ispustio; ali se zato dugo raspisao o direktivama koje general Isusovaca daje svojim članovima, dakle pojedinačnoj redovničkoj obitelji, one se zato ne tiču ni franjevacu ni općenito cijele Crkve. Da je u onom redu, gdje se u historiji na svoj specijalan način tumačio sv. Toma, gdje je tradicijom bila stvorena specijalna škola i formirao se specijalni, u nekim slučajevima nejedinstveni mentalitet, bilo potrebno odustati od cjelovite naredbe, to lako možemo razumjeti. To su specijalne direktive, dane specijalnom redu za specijalne prilike.

mačiti i dati obrazloženje; kojih se to stvari tomisti boje iz onih papinih dokumenata u kojima se preporučuje sistem sv. Tome? Lako se ovako nabacivati frazama i obiedama, ali se time pred ozbiljnom publikom ništa ne dokazuje. Koliko se dr. Balić voli nabacivati frazama vidi se po tome što u isuštanju jedne bilješke uzete iz bule »Triumphantis Hierusalem«, vidi naročitu neku tendenciju, tobože zato jer bi izdavači morali spomenuti ime sv. Bonaventure o kojemu govori ova bule (B. S. 1937, str. 70). Neću spominjati kako je izostavljena ta bilješka, ali ako bude dr. Balić htio, moći ću mu bielodano dokazati (tu imadem sigurnih dokaza) da je ta bilješka izostavljena jednom zabunom. Međutim to je sporedno, a glavno je ovo: Zašto dr. Balić nije dokazao kako bi izostavljenje te bule konveniralo tomisti, kad tu bilješku navodi jedan drugi tomista (Maritain)? Zatim, kako može oslabiti argumentaciju okolnost da Siksto V. u bule namijenjenoj isključivo sv. Bonaventuri, ipak govori o sv. Tomi? Nije li to opet jedan dokaz da sv. Stolica gleda na sv. Bonaventuru uvijek u paraleli sa sv. Tomom. kako smo vidjeli u gore navedenom slučaju? Argumentacija dra Balića bi vrijedila kad bi postojao tomist, koji ne dozvoljava uopće da se spomene ni jedan drugi naučitelj osim sv. Tome. Jedino takav bi izbacio tendenciozne citate uzete iz bule u pohvalu sv. Bonaventure, ali u kojem se citatu niti ne spominje njegovo ime, nego je govor općenito o teologiji.

Ali je čudnovato i neshvatljivo što o. Balić hoće na temelju tih specijalnih direktiva dokazati opravdanost i mogućnost naučavanja skotizma, pa i u onom dijelu kojim je Duns Skot rušio sistem sv. Tome.²⁵ Kako je poznato general Isusovaca, stojeći na već davno određenim konstitucijama, sjeća svoje članove naredbe naučavanja sv. Tome, opominje ih da se mora ta nauka što više slijediti. Ako se dozvoljava sloboda, izričito se veli, da je to u manje važnim pitanjima i da to mora biti »nonnisi gravate admodum et rarissime«. ²⁶ Udaljiti se od sv. Tome samo u sporednim pitanjima i to veoma oprezno, tako da to bude veoma rijetko — to je sasna nešto drugo nego ono što je Duns Skot učinio.

Uostalom, kad baš govorimo o Isusovcima onda je trebalo spomenuti i pismo Leona XIII. upravljeno istom redu, u kojem je govor o nasljedovanju nauke sv. Tome. Tu Namjesnik Kristov a ne koji general reda, hvali one odredbe kojima se u konstitucijama Isusovaca naređuje poučavanje u nauci sv. Tome i kojima se zabranjuje svakome naučavanje tko »nije uistinu učenik sv. Tome«; moraju se odstraniti oni koji su daleko od njegove nauke. Govori se zatim kako je sv. Toma usvojio Aristotelovu filozofiju i u tome učinio veliko djelo. Naročito ističe Leo XIII. činjenicu, kako su veliki teolozi družbe postali slavni time što su proširivali i obrađivali nauku sv. Tome, zadjenuvši je u bolje ruho, raspršujući mnoge zablude, nadodavši mnogo toga što je Crkva odredila tijekom povijesti i upotpunivši je novim dokazima.²⁷ Ali Leo XIII. nigdje ne go-

²⁵ B. S. (1938) str. 89 i dalje.

²⁶ Vidi na citiranome mjestu str. 90 bilj. 29. General isusovaca daje ove direktive: »Filiis enim societatis ne in secundariis quaestionibus quidem a clara et certa sententia S. Tomae nonnisi gravate admodum et rarissime discedere licet, prouti nostrae regulae iubent . . .«. L. c. Naročito treba upozoriti da general isusovaca ističe ona pitanja za koja postoji općenito i sigurno mišljenje, da se radi o nauci sv. Tome. Poznato je naime da su isusovci na svoj način tumačili sv. Tomu. Tako na pr. još i danas oni koji niječu realnu distinkciju između esencije i egzistencije, tvrde da je tako sv. Toma naučavao. Prema tome oni bar žele da budu učenici sv. Tome, samo što misle da ga slijede u nauci koja po mišljenju drugih nije njegova. Međutim franjevački je red odmah ustao na sv. Tomu, razvio žestoku borbu protiv njega, oborio se na njegove teze i formirao filozofiju koja je išla drugim putem nego njegova. Zato je upravo čudno kad se dr. Balić izjednačuje s isusovcima u ovoj stvari. Da je to izjednačenje nemoguće, vidjet ćemo iz decizivne izjave sadašnjeg pape Pija XII.

²⁷ Na to sam mislio kad sam u predgovoru knjige »Andeoski Naučitelj« (str. 29 i dalje) tvrdio da nauka sv. Tome nije zatvoreni sistem nego da se mora neprestano razvijati.

vori, da bi neko od njih mogao steći slavu time što bi pobijao nauku sv. Tome, kako to misli o. Balić o Duns Skotu. Naprotiv Leo XIII. uviđajući svu zaslugu velikih isusovačkih naučitelja kaže: »Ako se nađu neki naučitelji u protimbi sa Zajedničkim Naučiteljem, ma koja bila inače njihova zasluga, nema krzmana kojim putem treba ići.«²⁸ Tu je dana autentična izjava sv. Stolice. Ovo još nije opozvano.²⁹

Konačno, sam je Benedikt XV. dao svoj sud o pismu koje spominje o. Balić. Odredio je precizno koje je stanovište sv. Stolice, time što je kazao da treba sve 24 tomističke teze predložiti kao sigurne direktivne norme, makar da se nikome ne mora naložiti da ih usvoji.³⁰ Tako je još jednom Benedikt XV. izjavio da se radi o tezama koje ne spadaju na dogmu, pa da se zato ne može raditi o naređivanju n u t a r n j e g a p r i s t a n k a i s t i n a m a, koje treba očividno vidjeti i dokazati, ali da te teze koje izrazuju istinsku nauku sv. Tome, treba predložiti kao sigurne direktivne norme. U ovom je slučaju Crkvi stalo do odgoja njezina klera.

Ali da se ne bi reklo da subjektivno tumačim odredbe sv. Stolice, i baš zato što se namjerno sustežem od isticanja tih odredaba, koje naprotiv promatram samo kao odraz mentaliteta sv. Stolice uvijek postojane u isticanju tomizma, ograničit ću se da navedem jedno tumačenje s kojim će se o. Balić sigurno složiti. Složit će se zato jer mu neće moći prigovoriti da proizlazi iz predrasuda škole, odgoja ili iz nekog pantomističkog fanatizma. To tumačenje koje se tiče naredbe o 24 tomističke teze, jest tumačenje primasa Kanade, kardinala Villeneuve-a, a glasi ovako: »Jer sv. Stolica preporuča i naređuje tomizam, i jer sv. Stolica k tomu pokazuje principe i poglavita poglavlja tomizma, slijedi da baš o v e t e z e treba poučavati a k o h o ć e m o odgovoriti misli Rima.

²⁸ Pismo Leona XIII. od 30 prosinca 1892, Berthier, l. c. str. 244—259.

²⁹ Pijo XI. u »Studiorum ducem« l. c. str. 53.

³⁰ »Recte Nos te sensisse arbitramur, quum eos putasti Angelico Doctori satis adhaerere, qui universas de Thomae doctrina theses perinde proponendas censeant, ac tutas ad dirigendum normas, nullo scilicet omnium amplectendarum thesium imposito officio«. U Zeitschrift für Katholische Theologie, 42, (1918) 206. Ove je riječi izdavač »Enchiridion clericorum« to jest Kongregacija za sjemeništa i studije, postavila uz izjavu o 24 tomističke teze, pa se ta izjava mora s ovim riječima protumačiti. Vidi Enchiridion clericorum, Romae str. 502—3.

»Nije li ovdje prilika naglasiti s Pijom X., da se »profesori kršćanske filozofije i teologije moraju sjetiti, kako nisu primili vlast naučavanja zato da svojim đacima priopćuju mišljenja koja im se sviđaju, nego da predavaju nauke koje su najviše od Crkve odobrene?« Na ozbiljne upite sv. Stolica odgovara, dvije godine kasnije, t. j. 21. II. 1916: »Sve ove teze izražavaju autentičnu nauku sv. Tome i one se moraju proponirati kao sigurne direktivne norme«.

»Na riječi »proponantur« potrošilo se dosta crnila«, nastavlja kardinal. »Dakle, piše se, jednostavno predložene, ali nesigurne, diskutibilne, podložne reviziji. Zaboravlja se na to, da na sv. Kongregaciju kad daje disciplinarni dekret, ne spada suditi o spekulativnoj vrijednosti istina sadržanih u ovim 24 tezama tomističkog naučavanja. Ali jer »učitelji kršćanske filozofije . . . moraju dijeliti nauke koje su od Crkve najviše odobrene«, nijesu li s ovim dvama dekretima dovoljno upozoreni na tomizam koji moraju (učenicima) predložiti?«

»Oni ga ne će nametnuti: istina se ne nameće, ona se predlaže duhu. Crkva ne obvezuje profesore da slijepo vjeruju ovim tezama koje ne spadaju na vjeru. Ona kaže: Ovo su temeljna poglavlja tomističke nauke; tomizam je filozofija obasuta pohvalama od Crkve najviše među svima, s kojim se ostali sistemi moraju uskladiti. Da biste mogli đacima pribaviti sigurnu filozofiju i da biste im dali sigurne direktne norme, izložite im ove teze«. ³¹ Tako kardinal Villeneuve.

Napominjem da se ovo tumačenje potpuno podudara s onim što ga je dao g. Maritain; to tumačenje dr. Balić zajedno s Descoqs-kom žestoko žigoše i zabacuje. ³²

Međutim sama sv. Kongregacija je izdala »Enchiridion clericorum« u kojem je sakupila sve dokumente što se tiču odgoja klera, pa je naravno donijela i spomenuti odgovor sv. Kongregacije o 24 tomističke teze. Iako joj nije običaj da navodi po kojega pisca koji bi tumačio pojedine dekrete, ipak je ovdje izdavač (sama Kongregacija) upozorio na gore citirano tumačenje kard. Villeneuve-a s ovim riječima: »Subtiliter claque de hoc Sacrae Congregationis Decreto disseruit Emus R.

³¹ Predavanje održano na Angelicum, u Rimu 14 studenoga 1935. *Ite ad Thomam*, u *Quelques pierres de doctrine*, Montreal, 1938, str. 134—135.

³² Maritain, *Andeoski naučitelj*, 1. c. str. 187—188. *Bogoslovska Smotra* (1938) str. 187.

Villeneuve S. R. E. Cardinalis, archiep. Quebecen., in oratione quam habuit in Pontificio Instituto Internat. »Angelicum . . . «³³ Dakako, ne može se kazati, da je time tumačenje kard. Villeneuve-a službeno tumačenje ovoga dekreta, ali se također ne može kazati, da ono s ovom bilješkom nije dobilo bar neku potvrdu. A ipak ga dr. Balić bez bojazni zabacuje.

Kardinal Villeneuve zaključuje ovako: »Ako ičemu, treba se čuditi tome što još ima katoličkih duhova i crkvenih pisaca, koji nakon skupine papinih dokumenata kojih je suglasnost tako savršena, preciznost sve očitija, akcenat sve više markiran, još uvijek okolišaju. Odras staroga višeput označenog duha. Želje i naredbe papa ne će ga raspršiti nego tek u vremenom i s novim pokolenjima, formiranim na čišćoj nauci oslobođene rutine tradicije, škole i individualnog i kolektivnog egoizma koji je morao biti žrtvovan.«³⁴

Dovoljno se uživjeti u psihologiju pojedinog reda, pa računati s utjecajem tradicije, odgoje i nutarnje povezanosti, da shvatimo ono što kardinal Villeneuve govori o »odrazu starog duha«. Kad znamo da nijedan sredovječni red, pa niti karmelićani,³⁵ u jedan mah nisu usvojili nauku sv. Tome, onda će nam biti shvatljivo mudro držanje Crkve, koja izrazuje doduše naredbu da se slijedi cjelovita i neokaljana nauka sv. Tome, ali koja također, računajući na naše slabosti, kojiput popušta od strogih naredaba, prepuštajući vremenu ostvarenje onoga ideala koji joj je toliko na srcu i koji bi rado vidjela odmah

³³ Sacra Congregatio de seminariis et studiorum universitatibus, Enchiridion clericorum, Documenta Ecclesiae sacrorum alumnis instituendis, Romae, 1938, str. 502, bilj. b. Iz ovoga Enchiridiona se vidi pravi duh Crkve u pogledu nauke sv. Tome. Tu su ozbiljno izneseni različiti dokumenti, kojima se preporučuje i naređuje naučavanje u sjemeništima po nauci sv. Tome. Ističe se da je sv. Toma ne samo Angelicus nego i Zajednički naučitelj, da je postavljen vođom i učiteljem đaka (br. 1174); da naročito biskupi moraju bditi da se naučaje po nauci i principima sv. Tome (849); da se nitko ne udaljuje od puteva toga muža (419—422, 429, 788, 805); da se skolastički razlozi moraju tražiti prema nauci i principima sv. Tome (1040, 1155, 1178, 1190); da se mladež mora napađati na njegovim djelima (424, 429, 493); da se teološka njegova suma zajedno s drugim tekstom rabi u školama (1107, 1134); da se blagdan sv. Tome mora proslaviti ne samo svečanom misom, nego da mora biti praznik i da se mora neka svečana disputa održati (1179); upozorava se, da nije moguće bez štete udaljiti se od njegove nauke (805, 891). Sveta Kongregacija je još mnogo dokumenata sakupila o vrijednosti njegove nauke o triumfu koje je ona izvojštila nad herezama, kao i o njegovoj svetosti, pa ga stavlja đacima na uzor u koji se moraju ugledati, slijedeći njegovu nauku i nadahnjujući se na njegovu životu (br. 426, 891, 1474, 1175, 1177, 1179).

ostvarenim. Kad stoga vidimo da neki redovi, pogotovu franjevci, još uvijek nisu došli do toga ideala, to je stvar lako shvatljiva. Ali je teško shvatiti kad se to udaljivanje od nauke sv. Tome smatra idealom, pa bi dominikanci koji vjeruju u istinitost riječi Pija X. da je pogibeljno udaljiti se od sv. Tome. bili zato natražnjaci, a oni franjevci koji su ga napadali i koji se još i danas od njega udaljuju, bili bi već zato naprednjaci. Poslije tolikih papinih preporuka, zar može postojati sumnja o tome da nam Crkva neprestano preporuča neograničeno povjerenje u sv. Tomu? Nesamo, nego nema ga tko bi se usudio zaniijekati, da je naredba sv. Stolice da se u školama predaje po metodi, principima i nauci sv. Tome.

6. Harmonija razuma i vjere kod sv. Tome.

Veoma je zanimivo da su sami izdavači Akata zagrebačkog skotističkog kongresa dali razlog toga zauzimanja sv. Stolice za sv. Tomu, kad su izjavili da je sistem nauke sv. Tome suglasan s objavom.³⁶ Nesamo, nego se mora na svaki način kazati da je suglasan (omnino dicendum est . . .). To je kazao i Leo XIII.³⁷ Veće pohvale za jedan filozofsko-teološki sistem

³¹ Cit. mj. str. 135.

³² Xiberta, *Le thomisme de l'école carmelitaine*, u *Melanges Mandonnet* vol. I. *Le Saulchoir*, 1930, str. 441—448. On pokazuje kako je u karmelitskoj školi uvijek bilo poštivanja nauke sv. Tome, ali upozorava također da je u početku bilo i protivnosti pa je bilo pojedinaca koji su spriječavali prodiranje tomizma (str. 444); ipak je tomizam malo po malo prodirao te je tek krajem XVI. vijeka to jest god. 1593. sv. Toma postao učiteljem karmelske škole (str. 445). Sto se tiče sadanjega doba Xiberta izričito veli: »Nije ni potrebno nadodati da su prema direktivama sv. Stolice naše oči okrenute sve više i više prema Andeoskom Naučitelju . . .« i da je forma naših studija sadržana u dekretu Stjepana Chizzola: »*Doctrinam D. Thomae et methodum tam in philosophia quam in theologia profitebuntur. Non omittant tamen opinionem nostrorum doctorum ubi opus fuerit afferre.*« (str. 448). Nažalost, obiteljske predrasude priječe mnoge da ne učine žrtve koje je učinio karmelski red te prema direktivama i željama sv. Stolice ne pregore svoje lične interese prema zajedničkim. Pijo XI. u enciklici »*Studiorum Ducem*« 1. c. str. 53. Vidi Berthier 1. c. str. LV i dalje, koji dokazuje da mu je to ime titul bio jedan od najprvih.

³⁶ . . . omnino dicendum est corpus vel systema doctrinae s. Thomae doctrinae revelatae conforme esse . . .« *Acta* 1. c. str. XVII.

³⁷ »*Praeter rationem, ut par est, a Fide apprime distinguens, utramque tamen amice consocians, utriusque tum iura conservavit tum dignitati consuluit, ita quidem ut ratio ad humanum fastigium Thomae pennis everta, iam fere nequeat sublimius assurgere: neque fides a ratione fere possit plura aut validiora adiumenta praestolari, quam quae iam est per Thomam consecuta.*« (Vidi Berthier, 1. c. str. 189).

ne postoji. Ako je taj sistem suglasan s objavom znači da on objavu ispravno tumači. Ali kako se mora pretpostaviti da je objava čista istina, što znači onda da je neki filozofski sistem suglasan s tom objavom? Što može biti suglasno s istinom? Možda neistina?!

Našavši se pred jakim izjavama sv. otaca papa, dr. Balić je morao zajedno s Pijom XI. priznati, da se ne može sumnjati »quin ad summum dignitatis culmen evecta theologia sit per Aquinatem«,³⁸ pa prema tome da je njegova filozofija u suglasju s objavom. Baš radi toga je isti papa kazao: »neque enim quisquam aut penetravit altius aut subtilius exposuit augusta quaecumque sunt mysteria, ut de vita Dei intima, de praedestinationis aeternae obscuritate, de supernaturali mundi gubernatione, de oblata naturis ratione praeditis, facultate sui finis assequendi, de humani generis redemptione a Iesu Christo facta eademque per Ecclesiam continuata, perque Sacramenta, quae utraque ab Angelico Doctore quaedam divinae Incarnationis reliquiae appellatur«. ³⁹

Kad znamo, da se u teologiji postavlja harmonija između razuma i vjere, onda je prema ovim riječima Namjesnika Kristova o. Balić morao ustvrditi, da je sv. Toma postavio savršenu harmoniju između razuma i vjere. Ta je harmonija mogla biti savršena, upravo, kako kaže Pijo XI, najveća, baš radi ispravnosti njegove filozofije koja nije bila natrunjena zabludama.

Međutim, postoji skotistički sistem koji se od sv. Tome »razilazi u pitanjima koja nije Crkva definirala«. To jest: slažu se u dogmama jer je to Crkva definirala, ali u filozofiji koju Crkva ne definira, oni se razlikuju. I o. Balić koji potpisuje jednu i drugu tvrdnju, zalaže se za skotizam te naglašava ispravnost onoga sistema, što se razlikuje od filozofije koja je postavila najidealniju harmoniju razuma i vjere, i time hoće kazati da je i u skotizmu moguća harmonija razuma i vjere. Sv. Toma na pr. veli da je u čovjeku samo jedna supstancijalna forma, a njegove sposobnosti da se realno luče od supstancije, a neko drugi dolazi pa niječe i jedno i drugo. Tada pristupe jedan i drugi objavljenoj nauci, pa jedan zaključuje: u Kristovoj ljudskoj naravi bila je samo jedna supstancijalna

³⁸ Enciklika »Studiorum Ducem«, 1. c. str. 57.

³⁹ Isto, str. 58.

forma, te se njegove sposobnosti realno luče od supstancije; a drugi kaže: u Kristu postoji više supstancijalnih formi, te se njegove sposobnosti ne luče realno od supstancije. Ovdje je razilaženje u onome što Crkva nije definirala, jer Crkva ne ulazi svojim definicijama u filozofiju. A ipak po mišljenju dra Balića postoji harmonija između vjere i razuma u oba slučaja: istinu govori i onaj koji tvrdi da je u Kristu jedna supstancijalna forma, kao i onaj koji to izričito niječe.⁴⁰

Vlč. dr. Balić to svoje stanovište opravdava načelno ovim riječima: »Ima više puteva i načina kojima kršćanin može rasvijetliti vjerske istine, staviti u harmoniju vjerske istine i filozofiju.«⁴¹ Ne zaboravimo da se ovdje radi o problemu skotizma i tomizma, da su te dvije filozofije označene kao one koje su išle različnim putovima, da stoga ovdje nije govor o različnom načinu izražavanja, o različnim tezama, nego o oprečnim riješenjima jednih te istih problema, u kojima se ova dva sistema razilaze. Pa nakon što se ustvrdilo da su tomističke teze suglasne s vjerom, dr. Balić imade smjelosti ustvrditi da i protivne teze mogu postaviti tu idealnu harmoniju. I onaj koji govori: u Kristu čovjeku je jedna supstancijalna forma, i onaj koji govori: u Kristu čovjeku nije jedna nego više supstancijalnih formi.

7. Dva oprečna sistema.

Ključ za razumijevanje toga skotističkog shvaćanja možemo naći u samoj nauci Duns Skota, u prvom redu u njegovom značajnom djelu koje nosi natpis »Theoremata«. O. Balić veli da to djelo »nitko nije razumio, jer treba poznavati dobro matematiku da ih se shvati«,⁴² pa se ne ću ni ja upuštati u njihovo tumačenje. Međutim imade drugih koji su se ozbiljno pozabavili tim djelom, koji su savjesno, s najvećom spremom i objektivnošću nastojali rastumačiti to zamršeno pitanje. Pa jer baš to me sam o. Balić⁴³ pokazuje naročitu simpatiju i jer ih smatra ponajboljim poznavacima same stvari, ozbiljnim

⁴⁰ Dr. Balić, *Skolastička škola u prošlosti i sadašnjosti*, Acta, 1. c. str. 53.

⁴¹ B. S. (1938) str. 189, bilj. 62.

⁴² Dr. Balić, *Skotistička škola u prošlosti i sadašnjosti* 1. c. str. 35, bilj. 116.

⁴³ L. c. str. 34.

i objektivnim istraživačima, moći ćemo da iz njihovih studija iznijeti konačne zaključke. Taj koji je raspravljao o tom pitanju nije niko drugi nego Stjepan Gilson.

Prof. Gilson je u studiji gdje raspravlja o 16 prvih Theoremata, najprije iznio u njima sadržanu nauku te ju zatim usporedio s ostalim djelima za koja se sa sigurnošću znade da su Skotova. Došao je do zaključka da se u teorematima sadrži takva nauka koja potpuno odgovara nauci sadržanoj u djelima za koja postoji sigurnost da su Skotova.⁴⁴ Protumačivši najprije čisto filozofske proporcije, prelazi na teološki dio djela iznoseći najobjektivnije njegovu misao i upoređuje je s ostalim njegovim djelima. U tom teološkom dijelu auktor djela Theoremata govori o spoznaji Boga i postavlja ovu propoziciju: »Non potest probari Deum esse vivum«. ⁴⁵ Filozof oslonjen na svijetlo svoga prirodnoga razuma, ako nije primio svijetlo vjere, ne može dokazati da je u Bogu život. Njegova se spoznaja osniva na metafizici, a ovoj je objekt biće, pa zato um poznaje samo ono što slijedi iz tog pojma, odnosno takozvana transcendentia kao ens, unum, verum. Međutim pojam života nije sadržan u tome pa prema tome nije dohvatljiv od filozofa. Iz te prve propozicije slijedi sve dalje: ne može se dokazati da je Bog uman i mudar, jer su ta svojstva vlastita životu a do ovoga ne možemo doći. Kao što život nije uključen u biću tako nije ni mudrost ni inteligencija. Odatle slijede ostali zaključci: ne može se također dokazati da Bog unaprijed predviđa, da imade providenciju, da je u njemu predznanje. Također nije moguće spoznati da Bog djeluje umno preko ideja niti da na inteligentni način proizvodi svoje učinke. »Tako rušilački zaključci« kaže Gilson, »slijede neumoljivo iz istoga principa«. ⁴⁶ Ali to još nije sve. Metafizika dohvaća samo biće i ono što slijedi biće. Da li je volja uključena u tom pojmu? Da li možemo upoznati da je u Bogu volja? Nipošto, to sve izmiče prirodnom razumu. To je sve izvan dohvata metafizike. Ne može se znati da li je u Bogu ljubav, da li je sloboda, da li radi iz ljubavi. Također nije moguće znati da li je Bog prave-

⁴⁴ E. Gilson, Les seize premiers theoremata et la pensée de Duns Scot, u Archives d'histoire doctrinale et litteraire du moyen âge, god. 1937 i 1938, str. 5—86.

⁴⁵ Theoremata izdanje Wadding, vol. III. str. 284, vidi Gilson, l. c. str. 48.

⁴⁶ Isto str. 49.

dan, da li postoji u njemu neko milosrđe, da li je sudac, da li će nagraditi dobro djelo a kazniti zlo. Filozofija o tome ne može da znade.⁴⁷

Prof. Gilson zatim postavlja poteškoću koju će mu postaviti svaki poznavalac Skotove nauke. Kako naime biva da Duns Skot u ostalim djelima za koja se sigurno znade da su njegova, (na pr. »Oxomiense«), raspravlja o spoznaji Boga i stvarno dokazuje da je Bog život, da je uman i razuman, da imade slobodnu volju, da djeluje po idejama, da provida o svim stvarima i spoznaje sve što je izvan njega?⁴⁸ Sve što niječe u Theoremata Radi toga neki su od najboljih poznavalaca Skotovih djela kao Longprè i de Basly⁴⁹ nijekali autentičnost Theoremata, jer su smatrali da se u njima sadrži nesamo nauka koja niječe spoznaju Boga, već također nauka koja niječe samu nauku Skota.

Međutim je sam o. Balić upozorio da u pitanju autentičnosti treba stati najprije na vanjskim argumentima i da oni imaju prednost nad nutarnjim. Uspjelo mu je dokazati da je to djelo zaista autentično.⁵⁰ Tu je tezu o. Balića usvojio i sâm prof. Gilson⁵¹ pa je u gore spomenutoj studiji nastojao odgovoriti na ovu prividnu oprečnost koja bi postojala između Theoremata i ostalih Skotovih djela. Njegova se teza dade iznijeti u dvije riječi. On dokazuje da Duns Skot u djelu Theoremata govori kao čisti filozof, koji se ne oslanja na svijetlo vjere, dok u drugim djelima govori kao teolog. To znači: ako nismo primili svijetlo vjere, ne možemo kao filozofi dokazati evidentno da Bog postoji, da je u njemu život, da je mudar, da imade slobodnu volju; sve to izmiče objektu naše prirodne spoznaje. Ali nakon što smo primili objavu te znamo, da je Bog život itd. možemo to filozofski dokazati. Pa budući da u ovom malom djelu Skot govori kao čisti filozof, njegovi su za-

⁴⁷ Isto str. 49. »En outre, le même ouvrage admet qu'on ne peut prouver philosophiquement de Dieu qu'il est »verum, iustum, et misericordem, quae ad tractatum alium proximum differuntur« (Theoremata, 37, str. 699—700; Gilson, l. c. str. 49.

⁴⁸ Isto, str. 49.

⁴⁹ E. Longprè, La philosophie de Duns Scot, u Études franciscains vol. XXXIV (1922), str. 461—480; Deodat de Basly, Les Theoremata de Scot, u Archivium franciscanum historicum, vol. XI, (1918), str. 1—31. Vidi Gilson, l. c. str. 5.

⁵⁰ Dr. Balić, Skotistička škola u prošlosti i sadašnjosti, l. c. str. 34. bilj. 118.

⁵¹ Gilson, l. c. str. 6. bilj. 1.

ključci negativni, a jer u drugim djelima govori kao teolog, njegovi su zaključci pozitivni.⁵²

Zato Duns Skot postavlja sebi prigovor, pa kaže da su ipak filozofi mnogo toga kazali o Bogu a nisu bili kršćani. Ali odmah na to odgovara: da su mnogo toga filozofi kazali što nisu mogli.⁵³ Ako su nešto kazali o Bogu, to je zato jer su imali neku objavu. Tako na pr. ako je Avicenna govorio o Bogu to je zato što je i on pripadao religioznoj sekti, od koje je primio neku spoznaju: »Et hoc quod dicit Avicenna non concludit quod sit naturaliter notum; miscuit enim sectam suam, quae fuit Mahometi, philosophicis.⁵⁴

Kako se vidi Skot nije tomist niti je occamist. Nije tomist jer ne dozvoljava da se može upoznati život, inteligencija, volja itd. u Bogu prirodnim razumom. Ali nije ni occamist jer dozvoljava da se to može upoznati poslije objave. Occam nije mogao nikada oprostiti Skotu ovu, po njegovu mišljenju, nedosljednost: ako se naime razum ne može popeti do Boga prije objave, ne može ni kasnije. Zato je Occam zabacio svaku mogućnost spoznaje Boga bilo prije bilo poslije objave. Sv. Toma je dozvoljavao spoznaju Boga i prije objave, a Skot samo poslije objave. Zato Skot nije skeptik. Ali on nije skeptik ne zato jer je filozof, nego jer je kršćanin. Kad ne bi bilo objave, filozof ne bi mogao spoznati niti koji je pravi objekt njegove metafizike. On je istočnim grijehom čak izgubio spoznaju pravoga svoga objekta,⁵⁵ pa ako sada spoznaje preko osjetila, to nije zato što je »animal rationale« kako je dokazao sv. Toma poslije Aristotela, nego zato što je u s t a n j u poslije istočnoga grijeha. U prirodnom redu dakle ne možemo doći do objekta svoje metafizike, ne možemo imati objekta spoznaje o Bogu zato ne možemo upoznati umnosti, providnosti, volje, slobode Božje. To sve po Skotu izmiče našoj spoznaji. Time se radikalno protivi sv. Tomi.

Sada shvaćamo ono što kaže o. Balić: da se tomizam i skotizam »razilaze u pitanjima koja nije Crkva definirala«; kao i

⁵² Isto, u cijeloj studiji, naročito u zaključku str. 81—86.

⁵³ »Philosophi multa dixerunt de Deo, ad quae per rationem naturalem necessariam pertingere non potuerunt.« Wadding, str. 295, cfr. Gilson, l. c. str. 50.

⁵⁴ Citirano po Gilsonu, l. c. str. 51—52.

⁵⁵ Sans la revelation, le metaphysicien ne saurait même pas quel est l'object premier de l'intellect.« Gilson, l. c. str. 52.

ono što kaže: da je dovoljna suglasnost u dogmi. Kako smo vidjeli, Skot i sv. Toma se sastaju u dogmi, ali su dijametralno oprečni kao filozofi. Na jedno te isto pitanje jedan odgovara negativno, drugi pozitivno. Sada shvaćamo također zašto o. Balić kaže, da se različnim putovima može doći do istog cilja: harmonije razuma i vjere. Sv. Toma i Skot se razilaze u filozofiji a u dogmi se ujedinjuju. Shvaćamo također nepovjerenje koje skotisti imaju prema razumu; vidimo i to zašto filozofija mora biti kristocentrična: ona ili ne postoji ili je kristocentrična. Shvaćamo zašto o. Balić veli da se poslije Leona XIII. stanovište Crkve nije bitno promijenilo; razumijemo što želi reći tvrdnjom da je naredila naučavanje samo dogmi.

Ali shvaćamo također zašto je sam profesor Gilson drugom prilikom mogao kazati da »Duns Skot pripravlja Occama, o Occam naviješta, u različnom pogledu, duh moderne filozofije«. ⁵⁶ Zato kaže isti Gilson da je upravo »duh skotizma koji će odrediti rastočenje samoga skotizma«. ⁵⁷ Do istoga zaključka je došao Landry koji, poslije ozbiljnog studija, zaključuje ovako: »Duns Skot pripravlja Occama, a Denifle je očevidno dokazao, da Occam pripravlja Lutera«. ⁵⁸ Zato taj isti učenjak kaže: »Zapadne civilizacije moraju čestitati rimskoj Crkvi, tako snažnoj u srednjem vijeku, što nije uzela Duns Skota za svog službenog filozofa«. ⁵⁹ A Maquart zaključuje i dozvoljava mogućnost da su tomisti kojiput i pretjerali u osuđivanju Skota, ali njihova kritika, čak i poslije modernih studija učenika Supstilnog Naučitelja, u biti ostaje. ⁶⁰

Istaknuo sam jedan maleni dio onoga o čemu o. Balić veli da su se Duns Skot i sv. Toma razilazili. Veoma važan dio, doduše, ali ne jedini. Međutim i ovo je, mislim, dovoljno da se vidi duh, kojim provejava jedna a kojim druga filozofija. Da je Duns Skot u XIV. vijeku naučavao nemogućnost spoznaje atributa Božjih, to nam tvrde historici i oni koji proučavaju Duns Skota. Ali da se ta nauka i danas poslije tolikih definicija i izjava može naučavati, to je ono što ne možemo shvatiti.

⁵⁶ Gilson, la filosofia nel medio evo, trd. it. Firenze, 1933, str. 232.

⁵⁷ Isto str. 249.

⁵⁸ Landry, Duns Scot, Paris, 1922, str. 351.

⁵⁹ Isto, str. 353.

⁶⁰ Maquart, F. X., Faut-il reviser les jugements des thomistes concernant la doctrine de Scot? u *Révue de Philosophie*, XXXV (1934), str. 400—435.

To je trebalo malo protumačiti i dokazati. O. Balić se tako obilno pozabavio s nekim netačnostima u mom predgovoru. Ali on bi morao uvidjeti da nije pitanje u tome da li je izdavač knjige »*Andeoski Naučitelj*« ispuštio koju neznatnu bilješku; da li je izostavio auktorov predgovor, a da to nije kazao; da li je pisac predgovora pametan ili mudar; da li je koje njegovo drugo djelo dobro ili loše; da li je ovaj ili onaj pisac o kojem drugom izdavačevom djelu kazao ovo ili ono. O tome se na dugo bavi o. Balić. Ni o čemu tome nije pitanje nego je problem: da li mi danas možemo u našim sjemeništima i na bogoslovnim fakultetima naučavati tezu: »*Non potest probari Deum esse vivum*«, kao i sve one druge teze koje slijede iz te?

Za rješenje toga pitanja spomenut ću samo ono što je kazao Pijo XI. u svojoj enciklici »*Studiorum ducem*«. On veli doslovno ovo: »*Ono što (sv. Toma) naučava o moći ili vrijednosti ljudskoga uma, mora se smatrati definitivnom tečevinom čovječanstva . . . Oni argumenti kojima sv. Toma dokazuje da Bog postoji i da je Bog jedino biće po sebi, danas su jednako kao i u srednjem vijeku najčvršći dokaz ovih istina. Njima se izvrsno potvrđuje katolička dogma koju je vatikanski koncil svečano proglasio, a koju Pijo X. tako jasnim riječima formulira: Boga, ukoliko je početak i svrha sviju stvari, možemo sa sigurnošću upoznati, a i dokazati po prirodnom svijetlu razuma iz onoga što je stvoreno, to jest iz vidljivih djela prirode, onako kao što uzrok možemo spoznati i dokazati iz učinka (Motu proprio »*Sanctorum Antistitum*« 1. septembra 1910).*«⁶¹

⁶¹ »*Studiorum Ducem*«, l. c. str. 57, vidi »*Andeoski Naučitelj*« str. 175. Napominjemo da Pijo XI baš poslije ovih izjava nadodaje u svojoj novoj formulaciji značenje izjave Pija X. koje glase: »*Ostaviti Akvinca, naročito u metafizici, nije bez velike štete*« (l. c. str. 57.). Koliku je onda štetu učinio Duns Scot u metafizici, kad je baš ovdje ostavio Akvinca? Kako to da dr. Balić uopće ne računa s ovim izjavama, koje diraju u srce skotistiški sistem?

8. Integralna skolastika.

O. Balić neprestano govori o obnovi integralne skolastike.⁶² Da ne nastane zbrka, bilo je potrebno bar jedamput upozoriti hrvatsku javnost što se pod tim razumijeva. Riječ »obnoviti integralnu skolastiku« može imati dva značenja: možemo time misliti nastojanje proučavanja svih skolastičkih pisaca za što bolje razumijevanje zlatnog doba skolastike; u tom je pogledu obnova integralne skolastike toliko opravdana koliko i potrebna. Nadasve tomisti moraju proučavati historijsku pozadinu tomističkog sistema, njegove izvore, njegove protivnike kao i njegove učenike. Tko hoće uistinu dobro shvatiti nekoga pisca mora se uživjeti u ono doba u kojem je živio, proučiti kulturu u kojoj je djelovao, protivnike protiv kojih je pisao, kao i izvore iz kojih je crpio.

Taj historijski studij će nas dovesti do spoznaje, da je skolastika nadasve šaroliko razdoblje povijesti filozofije u kojem se neobično oprečni sistemi međusobno sukobljuju, pisci razilaze, a mnogi problemi na različan način rješavaju. U prvom redu ćemo vidjeti ono na što nas tako živo upozorava historik o. Balić kad kaže da je franjevačka škola »bila dobro uređena vojska«, koja je poduzela žestoku borbu protiv tomizma tako da je većinom išla drugim putem u rješavanju filozofskih problema. Nadasve ćemo vidjeti ono, na što su nas tako živo također franjevci upozorili: da Duns Skot »ruši i gradi«; ruši tomistički da izgradi novi skotistički sistem.

Ali poslije kako smo na taj način obnovili spoznaju integralne skolastike i upoznali da Duns Skot ruši ono što je sv. Toma izgradio, nastaje pitanje što ćemo đacima u školama naučavati? Da li sv. Tomu ili Duns Skota? Da li ono što je izgrađeno ili ono što je porušeno? Do sada smo u školama naučavali po sv. Tomi da možemo samim razumom dokazati i opstojnost Božju, da možemo upoznati i dokazati njegovu inteligenciju, vidjeti da je um, da imade volju, da poznaje stvari, da hoće i ljubi, te da shvaća itd. A hoćemo li sada naučavati sa Duns Skotom da se ne može ništa od toga dokazati? Ili

⁶² Dr. Balić, Franjevački profesorski kongres u Zagrebu i današnji pokret za obnovu integralne skolastike, Kat. List, 5. rujna 1935, tečaj 87, br. 36, Acta, str. 536—539. Vidi također članak: Skotistička škola ... u Actama, str. 53.

ćemo, prema principu obnove integralne skolastike, naučavati jedno i drugo: da se može i ne može dokazati opstojnost Boga itd.?

O. Balić, prepuštajući se pjesničkom zanosu, upoređuje integralnu skolastiku divnom koru koji daje uzvišen himan Bogu, pa pledira za ožvljenje svih pisaca koji skladno izvađaju simfoniju integralne skolastike.⁶³ Možemo misliti divnu harmoniju toga orkestra u kojem na pr. violina igra u duru a rog u molu; bassi pjevaju u jednom a kontrabassi u drugom akordu; oboe udara u brzom a fagott u polaganom vremenu: to bi bila zaista šarolika integralna pjesma, u kojem bi se odražavale sve umjetničke tendencije glazbe. Nekako tako mi se pričinja ožvljenje integralne skolastike i svih njezinih tendencija u našim školama. Kako bi naime divna škola bila onoga profesora koji bi najprije postavio i dokazao tezu da se duša realno razlikuje od svojih moći, pa onda odmah u istom satu postavio i dokazivao tezu da se moći ne razlikuju realno od svoje duše; zatim ustvrdio i dokazao da se intelektualna moć stvarno razlikuje na pasivnu i aktivnu te odmah to zanijekao i isto tako dokazao; onda postavio tvrdnju da je aktivni um u našoj duši i odmah poslije toga ustvrdio da on nije u nama, nego da je to »Dator formarum«, pa onda odmah poslije toga da je to »Deus Illuminator«, itd. Napominjem da su to samo neki od instrumenata koji izgrađuju integralnu skolastiku, a da postoji još mnogo drugih auktora koji zastupaju bar donekle različna mišljenja od jednih do drugih. Dovoljno bi bilo uskrisiti ne integralnu skolastiku, nego samo sv. Tomu i Duns Skota, da nam ta šarolikost dođe do akutne i nepomirljive oprečnosti. Tako bi profesori u našim školama naučavali da postoji mogućnost dokazivanja života u Bogu i da te mogućnosti nema; da je biće analogno i da nije analogno itd. Naći ćemo razilaženje baš u onim pitanjima koje Crkva nije definirala Bili tada naši đaci dobili pravu sliku filozofije? Trebalo bi dakle ozbiljno zapitati o. Balića da nam kaže, što misli s riječima: »Da čujemo sav onaj universalni kor skolastičkih pisaca.«⁶⁴ Znači li to samo p r o u č a v a n j e skolastičkih pisaca ili na-

⁶³ Dr. Balić, Skotistička škola u prošlosti i sadašnjosti, Acta 1. c. str. 53.

⁶⁴ L. c. str. 53.

učavanje svih skolastičkih pisaca u našim teološko-filozofskim školama?

Kad to dobro razlučimo pa se sjetimo one oprečnosti Duns Skota sa sv. Tomom na koju nas je sam o. Balić upozorio, te okolnosti da Crkva hoće i traži u sjemeništima naučavanje sv. Tome, da je Crkva oduvijek preporučivala, odobravalala i bodrila na propagiranje te nauke, a s druge strane da Crkva nije nikada pohvalila onu borbu koju je Skot poveo protiv sv. Tome, smatramo, da bi radio protiv direktiva Crkve onaj koji bi se usudio kazati: »Trebalo u sjemeništima uzeti Duns Skota za svoga učitelja; profesori i đaci treba da se dadu na njegovu nauku, te konačno da bi profesori tumačili njegova mišljenja svojim đacima«. Ovakva jedna izjava, koju bi neko postavio kao program sjemeništa, protivila bi se direktivama sv. Stolice, koja traži naučavanje po sv. Tomi. Mislim da će se o. Balić s time potpunoma složiti, jer on znade bolje nego ja, kako bi sv. Stolica reagirala na osobu, pa bila ta i »Magnus Cancellarius« koja bi profesorima i đacima postavila takav program.⁶⁵

Kad franjevačka omladina u Mostaru izjavljuje da je dužna samo častiti sv. Tomu, ali da nije dužna »slijediti tomištičku nauku«,⁶⁶ te kad franjevačka omladina u Makarskoj traži manuale za filozofiju i teologiju »ad mentem« Duns Skota,⁶⁷ onda je ona doduše pod utjecajem o. Balića,⁶⁸ koji je u ovoj stvari veliku zabunu učinio u našim stranama, ali ona nije pod direktivama sv. Stolice koja traži da se naučava po metodi, principima i nauci sv. Tome. O. Balić u sama ova dva slučaja može vidjeti, da je imao velikog uspjeha. Ne ulazimo

⁶⁵ Sam dr. Balić priznaje (B. S. 1938 str. 265, bilj. 117) da je takav program kod nekih u Rimu izazvao negodovanje. Ti »neki koji su izjavili svoje negodovanje, nisu dakako bili ni dominikanci ni isusovci, nego netko iznad jednih i drugih. Pa ako je taj »netko« na ovakvo pisanje reagirao i svoj auktoritet pokazao, kako može dr. Balić kazati da sv. Stolica nije nikada intervenirala na nezgodne ispade skotista?

⁶⁶ »Prijateljima istine«, u Almanahu »Stopama Otaca«, Mostar, uređuje i izdaje Zbor franjevačke bogoslovne mladeži »Bakula« Mostar 1935/36. god. II. str. 16.

⁶⁷ Congressui lectorum nostrorum optimum sucessionem exoptantes, rogamus, ut illi ad quos spectat, editionem textuum philosophicorum theologicorumque pro scholis nostris ad mentem profundissimi philosophi ac theologi Doctoris subtilis, singularis Ecclesiae Ordinisque nostri luminis ac doctoris, quam primum procurent. Textus enim qui pro scholis prostant, doctrinam eius ordinarie vel nullo modo vel falso exponunt.« Brzozjav franjevačkih bogoslova u Makarskoj, vidi Acta str. 514.

ni najmanje u unutarnje stvari franjevačke teologije, pa se nas ne tiče što franjevački đaci misle i žele. No kako je to javno rečeno, slobodno je ustvrditi da su ovakve izjave sasma nove u samom franjevačkom redu. To se može vidjeti iz članka franjevnca Martini-ja koji izričito veli, da se niko nema bojati skotizma i to samo zato što franjevački poglavari davaju svojim đacima u ruke manuale sastavljene »ad mentem divi Thomae«. ⁶⁹

O. Balić, pretpostavljajući s nekom ironijom kao da bi se dominikanci zatvorili isključivo u teološku sumu, daje franjevcima ovaj program naučavanja: »Franjevački profesori treba da proučavaju čitavo zlatno doba skolastike«. ⁷⁰ Proučavanje cijele tradicije a nesamo skolastike, nije ideal samo franjevačkih profesora nego svih kršćanskih učenjaka. Ustvrditi da se može samo jedan auktor proučavati, da se preko neke pojedinačne knjige ne mora dalje gledati, bilo bi pravo natražnjaštvo koje se mora osuditi. Pa ako je zaista postojao neki tomista koji se ograničio samo na teološku sumu, tada čovjek ne samo da nije stručnjak u svojoj struci, nego se on odvaja od samoga svoga učitelja, za koga znamo da je poznavao cijelu i kršćansku i pogansku tradiciju. Nitko, dakle, ne mora toliko proučavati ci-

⁶⁹ Koliko utjecaj imade antitomistička kampanja dra Balića može se vidjeti iz pisanja franjevačkih bogoslova koji nesamo da usvajaju idejno stanovište nego također i način pisanja i stil dra Balića. Oni također kao i dr. B. pretpostavljaju pisanje svoga protivnika najvećom glupošću (ne zaboravimo da dr. B. smatra predgovor »And. Nauč.« najvećom glupošću na svijetu — vidi B. S. 1938, 338, a ipak se protiv te »gluposti« od 30 stranica, piše 170 velikih stranica i to sa svim znanstvenim aparatom), da se tako uslobode obasuti ga izrazima kao: »uzeli su same sofizme kao zdravu logiku«, »članak ne zaslužuje ozbiljna odgovora«, »izvrtavanjem povijesnih činjenica«, »zavarava našu javnost« itd. (str. 17); Almanah također kao dr. Balić pretpostavlja da oni protiv kojih piše, ne dozvoljava niti znanstveno proučavanje Skota (str. 18.); govori o citatima koje su izdavači djela sv. Tome po naredbi Pija V. izbacili jer se nijesu slagali s dekretima tridentinskog sabora (str. 19.); služi se patetičkim »i gle« (vidi Stopama Otaca, str. 14, i B. S. (1937); str. 74, 151, 159, 263, 281, 289, (1938) 189 itd.); služi se uskličnicima i upitnicima tražeći momentani efekt kod čitalaca. Kolika je sličnost u mislima i stilu između članka dra Balića i Almanaha, može se vidjeti i iz ove rečenice: »I gle! — obstupescite coeli — Akvinac hoće da franjevcu pouči kako su oni dužni slijediti nauku sv. Tome« (str. 14.). Dakle najveće je čudovište kad se ustvrdi: treba slijediti nauku sv. Tome. I to poslije nego je toliko puta to izjavila sv. Stolica.

⁷⁰ Martini, O. F. M. S. Tommaso ed gli altri dottori, u »Segni dei Tempj«, Reggio Emilia I (1934) str. 72. Auktor ovoga članka također, uvijek po starom skotističkom receptu, dokazuje svojim protivnicima da nije zabranjeno proučavati Duns Skota, kao da je to tkogod tvrdio.

⁷⁰ B. S. (1938) str. 264.

jelu tradiciju koliko tomisti, ako hoće zaista biti pravi profesori. Ali to je »proučavanje« a ne »naučavanje«. A za naučavanje nam je sam Pijo XI. dao mudru naredbu koju ne bi smjeli zaboraviti ni franjevci ni dominikanci. U njoj je izražen uzvišen ideal katoličkog profesora; u njoj je sintetizirano sve ono veliko nastojanje Crkve oko obnove tomizma tamo od nekoliko decenija. Ta naredba glasi: »In facultate Theologica principem locum teneat sacra Theologia. Haec autem disciplina methodo cum positiva tum scolasticja tradenda est: ideo veritatibus fidei expositis et ex sacra Scriptura et Traditione demonstratis, earum veritatum natura et intima ratio ad principia et doctrinam s. Thomae Aquinatis investigentur et illustrentur«. ⁷¹

Ovom je konstitucijom Pijo XI. uistinu dao ideal katoličkog naučavanja u školama tako jasno, da ne bi smjelo više biti sumnje u ovim pitanjima. Ovdje je rastumačeno što znači služiti se pozitivnom i skolastičkom ili spekulativnom metodom. Papa kaže da to sadrži tri stvari: 1) treba ponajprije iznijeti članke vjere (veritatibus fidei expositis); 2) treba te istine dokazati iz Svetog Pisma i Tradicije (et ex sacra Scriptura et Traditione demonstratis); 3) treba naravi i nutarnji razlog tih istina istražiti i osvijetliti po principima i nauci sv. Tome (earum veritatum natura et intima ratio ad principia et doctrinam s. Thomae Aquinatis investigentur et illustrentur).

Sv. Otac dakle razlikuje tradiciju od skolastičke metode ističući, kako nije dovoljno samo poznavati cijelu skolastiku i patristiku, nego kako poslije toga treba to osvijetliti i istražiti u svijetlu nekih principa i neke nauke. Ti principi i ta nauka, kojom se moraju osvijetliti članci vjere nakon što smo ih dokazali Svetim Pismom i tradicijom, jesu principi sv. Tome, jest nauka sv. Tome. Tako govori sv. Otac. A kad on govori tako, onda uz najbolju volju ne mogu kazati, da su to principi i nauka onoga naučitelja koji se borio i žestoku borbu poveo protiv tih principa i te nauke. Ako se kaže da ti principi sv. Tome i ta nauka nije samo njegova, nego da je to baština cijele tradicije, tada se time tvrdi da je baš u tome slava sv. Tome, što je znao u svom sistemu izlučivši ono

⁷¹ AAS, 1931, str. 253.

što je slabo, prikupiti i sintetizovati svu istinu pronađenu od starih, te tako postati i najjači i najvjerniji odraz tradicije. To je izrazio Pijo X. u motuprorio »*Doctoris Angelici*« ovim riječima: »*Caeterum, his Thomae principiis, si generatim atque universe de iis loquamur, non alia continentur quam quae nobilissimi philosophorum ac principes Doctorum Ecclesiae meditando et argumentando invenerant de propriis cognitionis humanae rationibus, de Dei natura rerumque caeterarum de ordine morali et ultimo vitae fine assequendo*«. ⁷² Dakle ono što su naučitelji prije njega pronašli, ali ne ono čime je Duns Skot poslije njega tu baštinu rušio.

9. *Iusta libertas.*

O. Balić⁷³ opetovano spominje riječi enciklike »*Studiorum ducem*« u kojima se govori o slobodi naučavanja. Te riječi ovako glase: »*At ne quid eo amplius alii ab aliis exigant, quam quod ab omnibus exigit omnium magistra et mater Ecclesia: neque enim in iis rebus, de quibus in scholis catholicis inter melioris notae auctores in contrarias partes disputari solet, quisquam prohibendus est eam sequi sententiam quae sibi verissimilior videatur*«. ⁷⁴

Iz toga o. Balić izvodi da sv. Stolica naređuje u školama naučavanje s a m o d o g m i, pa veli: »U pitanjima, veli papa, koja Crkva nije definirala i u kojima »in utramque partem disputari potest«, svatko može reći i obraniti svoje mišljenje«. ⁷⁵ Kako vidimo o. Balić poistovjetuje ono o čemu papa govori da se može raspravljati, s onim što Crkva nije definirala. Znamo da ono što je Crkva definirala spada na dogmu, pa je jasno da to treba usvojiti. Znamo također da je razlika između sv. Tome i Skota bila postavljena od skotista baš u onome što Crkva nije definirala. Zato je razlika između Skota i sv. Tome u onome što ne spada na dogmu. Atqui, nastavlja o. Balić, sv. Stolica daje potpunu slobodu naučavanja u onome što Crkva nije definirala. Ergo svakome je slobodno naučavati onu filo-

⁷² AAS, 1914, str. 336—341.

⁷³ B. S. (1938) str. 88 i dalje.

⁷⁴ Izdanje Feretti, l. c. str. 66.

⁷⁵ B. S. (1938) str. 89.

zofiju koja se protivi sv. Tomi, dosljedno Duns Skota možemo naučavati u školama. Tako se cijela papina preporuka i naredba o naučavanju filozofije i teologije sv. Tome svodi na ništa. Jer niti filozofija niti teologija ne spada na dogmu, a jer se samo mora dogma naučavati, slijedi da se sv. Toma ne mora naučavati.

Kako vidimo o. Balić je dosljedan. Ili ovakvo tumačenje kanona ili Duns Skot propada. Poslije nego smo ga definirali kao oprečna sa sv. Tomom u onome što Crkva nije definirala, onaj tko hoće braniti slobodu naučavanja Skota u školama, mora kazati da je slobodno naučavati sve što Crkva nije definirala, odnosno da se samo dogma mora naučavati u školama. Ako bi se tko usudio kazati da se mora i teologija i filozofija naučavati, taj je izvrnut ruglu i smatran fanatikom. Argumentacija o. Balića je dobro smišljena.

Stvar dobro smišljena, ali izgrađena na slabim temeljima. Da ovakvo tumačenje papinih naredaba nije osnovano, možemo lako uvidjeti iz ovih razloga:

1. Kad bi intencija Crkve bila da se naučaje samo dogma, onda bi njezino zagrijavanje i njezine naredbe naučavanja jednoga pojedinačnoga čovjeka bile suvišne i nepotrebne. Crkva bi u tom slučaju kazala da treba vjerovati ono što je definirano. Što suvišno bi bilo pozivanje na jednoga čovjeka kao što je sv. Toma. Nesamo suvišno nego i štetno: kad se naime uzme u obzir da ovaj auktor nije svima simpatičan, kad znamo da je jedan red žestoku borbu vodio protiv njega, zar bi baš uputno bilo da Crkva uzme ovoga auktora i da preko njega naredi profesorima naučavanje onoga što je ona već i tako definirala?

2. Znamo pozitivno da je Crkva u kanonu naredila naučavanje ne dogmi, nego filozofije i teologije sv. Tome; prema tome ova naredba kanona sadrži nešto više, nego što je već Crkva definirala.

3. Da gore spomenutim riječima, gdje je govor o slobodi, nije Crkva mislila poništiti taj zakon kanona vidi se u najmanju ruku po tome, što je izričito i doslovno spomenut taj kanon upravo ni manje ni više, nego neposredno rečenicu prije

gore spomenutog pasusa.⁷⁶ Radi toga tumačenje ovih riječi mora polaziti s pretpostavke da Crkva naređuje naučavanje nesamo dogmi nego principa, nauke i metode sv. Tome u filozofiji i teologiji. A ono tumačenje koje potpuno poništava i izigrava taj zakon, nije ispravno ni objektivno, te se protivi intencijama Crkve.

4. Da Crkva nije mislila poništiti naredbu naučavanja filozofije i teologije sv. Tome vidi se i po tome što poslije citiranja toga kanona nadodaje ove riječi: »atque ad hanc normam ita se omnes gerant, ut eum (sv. Tomu) ipsi suum vere possint appellare magistrum«. Dakle profesori i učenici tako se moraju vladati, tako pristajati uz nauku sv. Tome da se svi mogu nazvati nesamo učenici Crkve nego i pravi učenici sv. Tome. A učenici sv. Tome nismo stoga što nas on uči dogme, jer nam je u tome učiteljica samo Crkva, nego stoga što od njega učimo filozofiju i teologiju.

5. Konačno: koje značenje imaju ove riječi Pija XI. veoma je jasno baš nedavno odredio njegov nasljednik Pijo XII. u spomenutoj alokuciji održanoj 24 lipnja ove godine.⁷⁷

Kako znamo Pijo XI. je dao slobodu naučavanja onih stvari o kojima raspravljaju »melioris notae auctores«. Da li Duns Skota možemo ubrojiti među te teologe »melioris notae?« Sadašnji papa Pijo XII. je dao tumačenje kojim se može definitivno riješiti to pitanje. On ovako govori i precizira riječi

⁷⁶ »Sanctum igitur unicuique eorum esto quod in Codice iuris canonici praecipitur ut »philosophiae rationalis ac theologiae studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant«, atque ad hanc normam ita se omnes, gerant, ut eum ipsi suum vere possint appellare magistrum. At ne quid eo amplius...« itd. Citirano mjesto, str. 66.

⁷⁷ AAS, (1939) XXXI, str. 247. »probamus prorsus ac commendamus novis disciplinarum inventis antiquam sapientiam, ubi opus sit, aequari, ea de quibus bonae notae Angelici Doctoris Interpretes disputare solent, libere agitari; nova vero subsidia ex historia depremta in textibus Aquinatis plenius intelligendis adhiberi. Neque ullus privatus »se in Ecclesia pro magistro gerat«; nec »quid eo amplius alii ab alijs exigant, quam quod ab omnibus exigit omnium magistra et mater Ecclesia; neque denique vana dissidia foveantur.« Izričito citiranje riječi Pija XI. pokazuje da sadašnji papa u ovoj stavci misli na riječi iz enciklike »Studiorum Ducem« u kojima je govor o slobodi naučavanja. Pa kad on precizira riječi svoga pretšasnika »melioris notae auctores« sa riječima »bonae notae interpretes«, onda je sigurno da se može govoriti o slobodi naučavanja onih auktora koji su tumačili sv. Tomu i da tako treba shvatiti Pija XI. To je autentično tumačenje dao nitko drugi nego sam njegov nasljednik.

svoga pretšasnika: »ea de quibus bonae notae Angelici Doctoris. Interpretes disputare solent, libere agitare«.

Pijo dakle XII. kaže da se mogu slobodno raspravljati one teze o kojima raspravljaju »tumači sv. Tome«, i to takvi tumači koji su »bonae notae«. Pitanje je sada da li možemo Duns Skota ubrojiti među »tumače sv. Tome?« Da se Duns Skot može smatrati tumačem dogmi, to je jasno, kad se i on ubraja među teologe koji su tumačili dogme; ali je pitanje da li ga možemo ubrojiti među tumače sv. Tome, njegova sistema, njegove filozofije i njegove teologije?

Kad znamo da je Duns Skot nastavio žestoku borbu koju je franjevačka škola poduzela protiv sv. Tome, da se udaljio od sv. Tome u pitanjima koje Crkva nije definirala, da je rušio sistem sv. Tome, onda će nam odgovor na to pitanje biti jasan. A kad o. Balić hoće i slavu Duns Skota tražiti u tome što je rušio sistem sv. Tome, onda ta slava ne može doći od Crkve. Zaista, što Duns Skot vrijedi po mišljenju dr. Balića, to je zato što je razvio borbu protiv sv. Tome, i što je rušio njegov sistem.

Sigurno bi se sad skotistički duh o. Balića pobunio, kad bi se netko usudio kazati da je Duns Skot bio »interpres Angelici Doctoris«. Zato smatram da je ovom deklaracijom Pija XII. stvar definitivno riješena, pa je upravo čudno kako o. Balić stavlja u istu liniju one koje su tumačili sv. Tomu (Isusovačke teologe), s onim koji je razvio žestoku borbu protiv njega.

10. Sv. Stolica o Duns Skotu.

U raspravi u kojoj se apelira na auktoritet sv. Stolice i kojom se dokazuje istinitost tomističkog sistema zauzimanjem nepogrješive čuvarice istine za tomizam, morao bi biti najjači argumenat za jednoga skotistu baš pozivanje na sv. Stolicu. Kad sam upozorio o. Balića da postoji toliko svečanih izjava o sv. Tomi pa da će teško prodrijeti sa sistemom o kojem je on sam kazao da se razilazi u onome što Crkva nije definirala, onda bi najveći argumenat za pobijanje te teze morala biti sama ta sv. Stolica, koja bi se zalagala također za skotizam i preporučivala ga, i to u onim tezama kojima se udaljio od metafizike i filozofije sv. Tome.

O. Balić je tu stvar ozbiljno shvatio i potrudio se da nam sam sakupi one svečane izjave koje su pape dale o skotizmu, pa će trebati da ih malo analiziramo.

Mora se priznati da odmah upada neobično maleni prostor koji je o. Balić posvetio ovom pitanju. U raspravi od 170 stranica na kojima raspravlja o svemu i svačemu što spada i ne spada na sami problem, samo je na dvije stranice naveo citate sv. Stolice o ovom važnom pitanju.⁷⁸ Začuđuje to tim više što i sam vidi da postoje neobično mnogobrojne izjave papa u pogledu sv. Tome, što sam izričito kaže da je sv. Stolica preporučivala i zalagala se za franjevačku školu, pa se pod tom mora shvatiti i skotizam. Nego možda su te izjave osobite. pa ćemo ih pregledati.

Međutim, ako se čudimo kratkoći prostora i malom broju izjava, moramo se još više čuditi samim izjavama. Pod naslovom: »Sv. Stolica prema Ivanu Duns Skotu«, o. Balić ne govori ni najmanje o izjavama sv. Stolice nego o franjevačkim kapitulima i franjevačkim konstitucijama. Zato što je Crkva odobrila, kako to biva općenito, franjevačke kapitule, on zaključuje da sve ono što naređuju franjevačke konstitucije naređuje sama Rimaska Crkva, a sve ono što preporučuju kapituli, preporuča i rimski papa. Tako kad franjevački kapituli naređuju naučavanje Skota, to znači da to naređuje sv. Stolica.

Kolikogod veliko poštovanje imamo prama franjevačkim konstitucijama, i kolikogod je daleko od nas nakana da se snizimo poput o. Balića do izrugivanja kapitulima jednoga reda, ipak moramo priznati da nije moguće navesti odredbe franjevačkih kapitula kao odredbe sv. Stolice. Baš u tome hramlje argumentacija o. Balića. Već sam sadržaj naredbe kojoj o. Balić daje nadasve veliko značenje i kojom je po njegovom mišljenju postavljen temelj za daljnje preporuke Duns Skota, jest takve naravi da ga je teško pripisati jednostavno sv. Stolicu.⁷⁹ U njemu se tako naređuje slovo samoga Skota da se isključuje naučavanje bilo kojeg drugog naučitelja. A teško je

⁷⁸ B. S. (1937), str. 379—381.

⁷⁹ »Universis studiorum huiusmodi lectoribus praecipimus, ut litteram Scoti solum, et non alios auctores, ex professo explicare conentur . . .« (B. S. 1937, str. 380). U toj se dakle naredbi valizoletanskog kapitula iz god. 1593. naređuje da se predaje slovo Skota, a nikako koji drugi auktor. Tu se dakle radi o neobično velikom ekskluzivizmu.

vjerovati da se sv. Stolica tako zaletila i tako naredila ekskluzivizam Skota, te da je isključila druge naučitelje.

Stvar je tim čudnija da o. Balić jednostavno zabacuje kao od nikakve vrijednosti jednu izjavu koju su u svom vlastoručnom pismu potpisali tri pape, koja je upravljena jedanput dođuše prostom narodu, ali drugi put jednom dominikanskom redu, a treći put jednom teološkom institutu. Makar dakle da jednu izjava izriču tri pape i to u vlastitom pismu, ona ipak — po njemu — nema vrijednosti pa joj se o. Balić izruguje. A naprotiv sada bi se imalo pripisati sv. Stolici ono što navode franjevački kapituli.

Nadalje je o. Balić zabacio kao ni od kvake vrijednosti izjavu Benedikta XV. jednostavno zato, što je ta izjava bila napisana u enciklici koja ex professo ne radi o teologiji i filozofiji. O. Balić smatra nerazboritim onoga tko se s njom služi.⁸⁰ Staviše, ta izjava ne vrijedi ništa iako ju je opetovao Pijo XI. i to u pismu koje radi o teologiji i filozofiji. Pa premda je jedno i drugo pismo sam papa potpisao, kako to biva redovito u enciklikama, mi se ne bismo mogli pozivati na tu izjavu sv. Stolice, a sada bismo se morali pozivati na franjevačke konstitucije, kao na autentični izražaj sv. Stolice.

Osim toga je o. Balić zabacio svaku vrijednost pisma državnog tajnika kardinala Pacelli-ja a sadanjeg pape Pija XII. upravljenog senjskim bogoslovima u kojem se govori o vrijednosti i potrebi nasljedovanja tomizma.⁸¹ Pa iako se odmah na početku pisma vidi, da on govori u ime sv. Oca pape, to pismo ne vrijedi ništa, a vrijediti bi imale izjave franjevačkih kapitula i konstitucija kao izražaj misli pape.

Da dokaže kako nije istina da je Crkva uzela sv. Tomu za svoga naučitelja, o. Balić iznosi naredbe dominikanskih kapitula i spočitava dominikancima da su htjeli cijelom kršćanstvu nametnuti tomističku ortodoksiju;⁸² a naprotiv bi franjevački kapituli i franjevačke konstitucije imale vrijediti kao nepogrešive. To nejednako gledanje na dominikanske i franjevačke kapitule postaje tim čudnije što se o. Balić ne ustru-

⁸⁰ Isto, (1938) str. 270.

⁸¹ Isto, str. 272, bilj. 4.

⁸² B. S. (1937) str. 151: »Kako su dominikanci u prošlim vjekovima pokušavali da nametnu tomizam čitavom kršćanstvu«. Dalje se opisuje kako su na tome nastojali ne samo pojedinci nego i kapituli izdavali dekrete. Vidi naročito str. 155.

čava izrugavati baš onim odredbama dominikanskih konstitucija koje je Papa izričitim riječima pohvalio i o kojima je kazao: da služi na čast i slavu dominikanskog reda što se nije ni za dlaku udaljio od nauke sv. Tome («numquam postea, ne latum quidem unguem, ab eius disciplina discesserit»⁸³). Dakle dok jedna naredba dominikanaca koju istim riječima hvali i napose usvaja Namjesnik Kristov, nema vrijednosti, dotle franjevačke konstitucije radi općenitog odobrenja sv. Stolice postaju riječi samoga Namjesnika Kristova!

Da ni sam o. Balić ne vjeruje u svoju argumentaciju vidi se po njegovim vlastitim riječima: »Kristovi Namjesnici uopće ne spominju Duns Skota u svojim enciklikama.«⁸⁴ Znamo koliko su franjevci nastojali da prodru sa Duns Skotom, znamo da su nastojali svim silama i da još uvijek nastoje prodrijeti i njegovom naukom;⁸⁵ znamo da je cijeli njihov red povezan uz ovoga Naučitelja, uz čije ime »periclitatur tota religio«;⁸⁶ znamo koliko je truda uloženo u promicanje njegove slave; a ipak stoji činjenica, da je sv. Stolica uvijek šutila i da njegovu nauku nije nikada preporučivala. Smatram da je to i te kako važna činjenica.

* * *

Tako se mi nalazimo pred dvjema zanimivim činjenicama: s jedne strane vidimo da Crkva nije nikada preporučila sistem Duns Skota, a s druge strane činjenicu koju kard. Billot izražuje ovim riječima: »Na apostolskoj stolici redaju se pape jedan za drugim, različiti podrijetlom, rodnom, kulturom i odgojem, ali im je jedno stalno uvjerenje, da moraju preporučiti Akvinca.«⁸⁷ Da bi stoga slava Skota u očima Crkve bila u tome što je rušio sistem sv. Tome, kako hoće o. Balić, to je

⁸³ B. S. (1937), str. 134—135. Tu dr. Balić veli da ako bude dominikanska škola i kasnije vjerna svojoj tradiciji, pa se držala one da se neće ni za dlaku udaljiti od sv. Tome, da će naučavati čudne stvari kao ona o ženi kao slučajnom mužu. Vidi tu izjavu dominikanskih konstitucija u pismu pape: AAS, VIII, (1916), str. 392, gdje papa hvali dominikance što » . . . numquam postea ne latum quidem unguem, ab eius disciplina discesserit.«

⁸⁴ Dr. Balić, Skotistička škola u prošlosti i sadašnjosti, u Acta, I. c. str. 22.

⁸⁵ B. S. (1937) str. 156.

⁸⁶ Izjava Wadinga u Annales Minorum ad an. 1308, num 71. (Ad Claras Aquas, 1931) III, 157, Vidi Balić, B. S. (1937), str. 56.

⁸⁷ Govor održan 11. ožujka 1915. Xenia thomistica, vol. I. Romae 1925, str. 19.

neshvatljivo. Na drugom mjestu sam opširnije iznio snagu tih papinih izjava, pa ovdje o tome ne govorim. Ali će biti interesantno za čitatelje »Bogoslovske smotre« da spomenem samo neke od tih izjava posljednjih papa, pa prepuštam samim čitateljima da prosude: može li zaista slava Duns Skota biti u tome što je rušio sistem sv. Tome?

Leo XIII. u enciklici »Aeterni Patris« pozivlje vjernike neka se napajaju na nauci sv. Tome i na onim čistim potočićima za koje sigurno znamo da dolaze od čistog izvora nauke sv. Tome. Ali od onih potočića za koje se veli da dolaze od tamo a s t v a r n o proizlaze od drugih nečistih izvora, treba učenike odvrćati od njih: Sed ab iis (rivis), qui exinde fluxisse dicuntur, re autem alienis et non salubribus aquis creverunt, adolescentium animos arcendos curate.⁸⁸ Sv. Stolica dakle traži da odalečujemo đake od onih krivih teorija koje se razilaze od sv. Tome, a o. Balić kaže da je baš u tome slava Duns Skota, što je rušio sv. Tomu.

Pijo X. je kazao: »Aquinatem enim deserere, in re philosophica praesertim et theologica, uti iam diximus, non sine magno detrimento esse potest.«⁸⁹ Sv. Stolica dakle kaže da ne može biti bez velike štete ako ostavimo sv. Tomu. A o. Balić kaže da je slava Duns Skota baš u tome što je nesamo ostavio sv. Tomu, nego što je rušio njegov sistem.

Pijo X. također traži da še nauka sv. Tome čuva »tota et incorrupta«.⁹⁰ A o. Balić tvrdi da je slava Skota što tu nauku nije sačuvao cjelovitu i neokaljanu nego što ju je rušio.

Tako bismo mogli dalje citirati izjave sv. Stolice i uporediti ih sa stanovištem o. Balića, pa bismo mogli vidjeti da li odgovara intencijama sv. Stolice i da li je to njezina misao da slava Duns Skota može biti u tome što je pobijao sistem sv. Tome. Ne radi se ovdje o tome da li je Duns Skot obogatio ili nije katoličku nauku, da li je među prvima ili među sporednim teozozima, da li je bio velik ili malen; ni o čemu tome nije pitanje. Radilo se samo o tome da li slava Duns Skota može biti u tome što je rušio sistem sv. Tome, onaj sistem koji je toliko puta Crkva preporučila a u zadnje vrijeme čak i naredila.

⁸⁸ Enciklika »Aeterni Patris« 1. c. str. 195.

⁸⁹ AAS, (1914) vol. VI, str. 335.

⁹⁰ AAS, (1914) vol. VI, Motuproprio »Doctoris Angelici« str. 336-341.